

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

השיעור נמסר
במוצאי שבתות-קודש
בהר ובחוקותי
אייר התשפ"ה בשל"ו
בבית המדרש פעולת צדיק
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

מעלת ההתמדה בלימוד תורה"ק יומם ולילה, המשך (מהשיעור הקודם) לגבי היסוד העצום שכתב הגר"ח מואלאז"ן, כי אם העולם היה פנוי מתורה אפילו רגע אחד, כל העולמות היו נחרבים וכו', אבל דבר זה הובא כבר בספרים הרבה לפניו.

המשך לגבי יסוד אחר – אך הוא דעת יחיד של מהר"ח ואלאז"ן – כי גדולה עבירה לשמה' זהו רק לפני מתן תורה, תשובה למכתב על הנאמר בשיעור הקודם לגבי המעשה שהיה עם מהר"ש מבאבוב זצ"ל שהזמין אדם מחלל שבת להיות ש"צ, ועל ידי כך הוא חזר בתשובה וכו', מעשה נוסף מעין זה שהובא בספר חשוקי חמד לגבי ש"צ 'פוחח' (עם מכנסים קצרות) וכו'.

השלמה בעניין ספרי תורה ישנים, שעשו מהם ס"ת לילדים קטנים שיקפו בהם בשמחת תורה, ודין קבורתם אצל קבר תלמיד חכם. והאם ניתן ועדיף להוריד מקדושה חמורה לקדושה קלה, כאשר אין אפשרות אחרת רק לגנוז.

בדבר התפילה לפני התחלת הלימוד, בליל חג השבועות. איך לנהוג לגבי פרשיות נצבים וילך, וספרי עזרא ונחמיה. ובעניין הנוסח המודפס בסידורים שלנו, בפתיחת הלימוד בתורה ובנ"ך, ובנוסח הערב נא וכו' שאחרי הלימוד, כי העתיקום כפי שהם בספרי הדפוס, ויש לתקן ולומר כפי נוסחתנו.

תגובה למכתב בעניין מנהגינו לקרוא ספר משלי בשבתות שבין פסח לעצרת, כי זהו ג"כ מנהג גרבא. ועוד מנהגים משותפים.

כל הזכויות שמורות למרן שליט"א

השיעור יוצא לאור ע"י מוסדות יד מהרי"ן – בני ברק

טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741

דוא"ל: y5358404@gmail.com

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-23-642 שלוחה 6

מספר השיעור בקו "קול יהודי תימן" ובחברות "שערי יצחק" – 787

לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03-6171031

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת.

השם יוזכר בל"נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט"א, וכן באמירת "מי שבירך" בסוף השיעור.

פרטים בטלפון: 050-4140741.

והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ברוך הוא

כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכי"ר.

בשם רחמן.

השיעור מוקדש להצלחת ידידנו הרה"ג איתמר חיים כהן שליט"א, ולהצלחת בנו החתן הרב חיים הי"ו ונ"ב הכלה מרת יעל שתחי, שבאו השבוע בברית הנישואין בשעט"מ. ולהצלחת כל בני משפחתו, ברוחניות ובגשמיות. בעבור שמתנדב בכל שבוע לשלוח את הארותיו והערותיו לשיעורים השבועיים קודם הוצאת החוברת "שערי יצחק" ע"י מוסדות יד מהרי"ן. ימלא המקום ברוך הוא כל משאלות ליבו וליבם לטובה ולברכה, אכ"ר.

מגיע להם ברכה מיוחדת. הרב איתמר מתאמץ בכל שבוע לשמוע בטלפון את השיעור, ויש לו הערות חשובות, בבחינת 'קולע אל השערה ולא יחטיא', דברים אשר משלימים או משפרים, או מתקנים אם ישנה טעות, או מוסיפים. זאת ברכה גדולה. השם ברוך הוא יברך אותו, ממעון ברכותיו. וימלא כל משאלות ליבו לטובה. פ"י גמול ידיו יעשה לו [ישעיהו ג', י"א].

[המברך יתברך מפי עליון בכפל כפליים. איתמר].
כמו כן השיעור מוקדש על ידי הבחור רבי יעקב בן אברהם פ"ג, מארצות הברית, להצלחת "סגירת שידוך" בקרוב ממש, מתוך נחת וישוב הדעת. ולהצלחה בכל מעשה ידיו. בעבור שהתנדב למוסדות יד מהרי"ן.

יהי רצון שיאיר השם ברוך הוא את מזלו.
כמו כן השיעור מוקדש ע"י נכדי הרב חיים בן בני הרה"ג משה רצאבי הי"ו, להצלחתו בכל העניינים. השם ישמרהו ויחייהו. שתהיה ברכה בכל מעשה ידיו, ובכל אשר יפנה ישכיל ויצליח. ולרפואת נ"ב אפרת בת ידידנו הרה"ג איתמר חיים אושרי הי"ו, וכל בני משפחתם.

כמו כן השיעור מוקדש ע"י רבי אסף בן אהרן הי"ו, מארצות הברית, לרפואת טובה בת מלכה שתחי, בתוך שאר חולי עמו ישראל.

וכן השיעור מוקדש לטובת רבי לב בן שלום הי"ו, מארצות הברית, ולהצלחה מרובה בפרנסה. בעבור שהתנדבו – שלושת האחרונים – למוסדות נתיבות מהרי"ן.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתם, ויברך מעשה ידיהם, ומכל צרה ונוק יצילם, והזקוקים לרפוא"ש – השם ברוך הוא ישלח להם רפוא"ש בתוך כל חולי עמו ישראל, וישלח ברכה רוחה והצלחה בכל מעשי ידיהם, וימלא כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכ"ר.

מעלת ההתמדה בלימוד תורה"ק יומם ולילה, המשך (מהשיעור הקודם) לגבי היסוד העצום שכתב הגר"ח מואלאזין, כי אם העולם היה פנוי מתורה אפילו רגע אחד, כל העולמות היו נחרבים וכו', אבל דבר זה הובא כבר בספרים הרבה לפניו.

לקראת זמן מתן תורתנו, חג השבועות שיבוא עלינו לטובה, נפתח בנושא של לימוד התורה, דבר שמאז שהספר נפש החיים התפרסם, חיזק הרבה את ההתמדה בלימוד התורה. שורש

העניין הוא מן הפסוק, כֹּה אָמַר יְיָ, אִם לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וּלְיָלָה, חֻקֹּת שְׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא שָׁמַתִּי [ירמיהו ל"ג, כ"ה]. בעל נפש החיים הניף את הדגל הזה, כמה חשוב שלא להפסיק את לימוד התורה אפילו רגע אחד. כי בלי זה, כל העולמות יתבטלו. הרבה מתמידים התחזקו מכך. לפעמים לומדים בשעות לא שעות, בזמנים לא זמנים. והאדם חושב, מי יודע? אולי אני מקיים את כל העולם. שמא הדבר בזכותי. העניין מחזק הרבה את ההתמדה בזמנים קשים, כאשר כל האנשים עסוקים ולחוצים, כגון בערבי שבתות וערבי ימים טובים.

לכן, גם כאשר [הננו] מדברים על הנושא הזה, הדגשתי במפורש כי איננו באים ח"ו להחליש את העניין, כי הדבר נוסך הרבה חיזוק. אלא רק לדון כדרכה של תורה, אשר 'אמת' כתיב בה.

כפי שאמרנו בס"ד בשיעור הקודם, ידידנו הרה"ג חיים לוי הי"ו עשה (לפי מיעוט ידיעתנו) דבר שאף אחד לא עשה לפניו, בירר הדק היטב כי הגר"ח מואלאזין הוא איננו הראשון אשר כתב את העניין הזה. אמנם כולם מייחסים את הדברים אליו, כיון שהוא אשר פירסם זאת, אולם לא ידעו כי זה כתוב הרבה לפניו.

הראשון הוא – מה שאנחנו יודעים, מה שהר"ח לוי הביא – זהו מהר"ר חיים ויטאל זיע"א. רק שהדבר היה כתוב בספרו עץ הדעת טוב, אשר היה אז בכתב יד, ומהר"ח ואלאזין בודאי לא ראה אותו. הספר הזה לא היה נפוץ כל כך. כמו כן, לא קל למצוא את העניין, המובלע בתוך פירושו על ספר משלי. ברם, הדברים כתובים שחור על גבי לבן. כבר הבאנו זאת בשיעור הקודם. זהו המקור הכי 'חזק', הכי קדום והכי מוסמך שיש לנו.

ברם צריכים לדעת, כי למרות שכתב זאת מהר"ח ויטאל, שהוא תלמידו המובהק של רבינו האר"י, הדבר אינו אומר שהוא כתב זאת בשם רבינו האר"י. רובו ככולו של ספר הזה, עץ הדעת טוב, נכתב כאשר מהר"ח היה עדיין צעיר, עוד לפני שהוא למד אצל האר"י. אמנם אח"כ הוא השלים דברים, במשך הזמן הוא תיקן והוסיף, אבל זה לא אומר שהוא שמע גם את הדבר הזה מרבינו האר"י.

שערי יצחק – השיעור השבועי

הארץ, אזי לא יועיל. אמנם הוא עוסק בתורה, אבל לענייננו אינו מספיק. בכל אופן, זהו מה שכתוב. או שלגבי העניין הזה, וכיון שהוא לימוד, הוא נחשב צדיק. אינני יודע.

ואך מדנקט אם לא היו ישראל עוסקים בתורה וכו'. שישראל לא ישתוקו ולא ידומו מעסק התורה וכו'. ולא ישאר רק אחד מהם שיעסק בתורה וכו'. שכל ישראל יהיו בתנומה ותרדמה ולא יעסקו בתורה וכו'. משמע דסגי להכי אפילו באחד מישראל, אף שאינו צדיק. וכן מתבאר מדבריו בספרו נחמד ונעים דלקמן, אם היו נפסקים כל הפיות שבעולם מעסק התורה וכו'. כל הקורא קרית שמע שחרית וערבית וכו'. ואם כן צריך לומר דצדיק דנקט קרא, ובעיקבותיו הר"ב מקאסוב, אורחא דמלתא הוא. איתמר.

הערה מהקהל: כרגע הוא צדיק.

תשובת מרן שליט"א: יתכן.

אבל אם יצויר חס ושלום אף רגע אחד בכל העולם, שכל ישראל יהיו בתנומה ותרדמה, ולא יעסקו בתורה, ואף אחד מהם לא יעסק בתורה, היה העולם חס ושלום חוזר ברגע ההוא לתוהו ובוהו.

ומה"גם שיש מקומות ומדינות, שמשתנים זה מזה. כשהוא יום במדינה אחת, אז הוא לילה במדינה אחרת [גילו את אמריקה בשנת ה'רנ"ב, כשמרן הב"י היה בגיל ארבע. חיב"א]. ונמצא כשאלו ישנים, אזי אלו שבמדינה אחרת עוסקים בתורה, כדי שלא יהא העולם פנוי אף רגע אחד מעסק התורה, כדי שיוכל להתקיים עב"ל.

*

לפני שאמשיך, אביא בפניכם את מכתב נוסף ששלח בטובו הגדול אלינו ידידנו הנעלה והמסולא בפז כש"ת הרה"ג חיים לוי הי"ו, בקשר למה שדיברתי בשיעור הקודם, בזה"ל, לק"י כ"ב אייר ה'תשפ"ה ב'של"ו.

לכבוד מו"ר מרן שליט"א.

הטיתי את אָזני ונפקחו עיני, בשמעתי את דברי מו"ר שליט"א בשיעורו האחרון. דבריו נכוחים למבין וישרים למוציא דעת. וענוותך תרבני. ובזכות שכת"ר מחיה חיים, יתן לך המקום ב"ה חיים ארוכים וטובים ומתוקנים (יומא דף עא.).

אמן.

הספר הזה, הוא איננו בגדר 'תורת האר"י'. הרי מהר"ח ויטאל היה גברא רבא, עוד לפני שהאר"י בא לצפת. ההיפך, כאשר האר"י בא, הוא לא חשב שעליו ללמוד ממנו, וכו' כידוע.

ומצד שני, ישנו תלמיד אחר של האר"י, שהוא כתב בנ"ד ההיפך ממהר"ח, שמו מהר"ר שמואל די אוזידא, בספרו מדרש שמואל – שגם אותו הבאנו [בשיעור הקודם] – שכתב בזה"ל, השי"ת מקיים העולם ברחמיו אפילו שלא יהיה צדיק בעולם. גם אם אין צדיקים בעולם. והסיבה היא, שכבר נשבע מעבור מי נח עוד על הארץ.

לדעתו העולם לא ייחרב, בכל מצב שלא יהיה.

וזהו פירוש תולה ארץ על בלימה. רוצה לומר שכשיש צדיק בעולם, הצדיק הוא יסוד כל העולם, והעולם מיוסד עליו. אמנם כאשר אין צדיק בארץ, אז השי"ת תולה ארץ על בלימה. אעפ"י שאין צדיק שהוא היסוד, הוא תולה אותה על בלי יסוד.

הדבר ממש לאידך גיסא.

בכל אופן, חשוב מאד לדעת, כי ישנם רבים מגדולי ישראל אשר סברו כדעת נפש החיים.

וגם אפילו מגדולי החסידות.

אחד מהם, הוא הספר עמוד העבודה, למהר"ר ברוך מקאסוב, הובא בקובץ דברי חפץ [האחרון, אות ג', דף רנ"ד], ונדפס מאמרו של ידידנו הר"ח לוי שליט"א גם בירחון האוצר [גליון 101] בזה"ל, רבי ברוך מקאסוב, נתבש"מ – זהו ר"ת נתבקש בשיבה של מעלה – בשנת ה'תק"מ, כתב בספר עמוד העבודה (בסוף קונטרסים לחכמת האמת דף ר"כ) וז"ל, כי ודאי הוא אם לא היו ישראל עוסקים בתורה, לא היה העולם מתקיים וכו'. והנה ידוע דצדיק יסוד עולם, כלומר אף צדיק אחד יכול לקיים העולם. והנה צריך בהכרח, שישראל לא ישתוקו ולא ידומו מעסק התורה. אף שכל ישראל תפיל [נראה שצ"ל תפול] עליהם תרדמה ותנומה ושינה, ולא ישאר רק אחד מהם שיעסק בתורה, יש לו כח לקיים העולם, כי צדיק יסוד עולם. אחד מהם. אולי לפי זה, צריך דוקא שאותו אדם יהיה צדיק. כי אם זהו אדם פשוט, וק"ו אם הוא עם

מו"ר שליט"א יצ"א למרח"ב אית"י, כי חפץ בי, בהזכירו את דברי הקטנים, אשר ראו אור בקובץ המאיר – דברי חפץ (גליון כ"ד עמ' רנ"ד). שם היצגתי את אשר אתי, וכבעלי אסופות, אספתי מקורות הרבה, שהלכו בדרכו של בעל נפש החיים, שאם יחסר בכל העולם תורה לרגע, יחרבו כל העולמות ח"ו.

והעיר מו"ר, שמדברי הבאר מים חיים והמגיד מדובנא מבואר בהדיא, שגם על ידי קיום המצוות לבדן – אף ללא לימוד התורה, העולם יכול להתקיים.

מפני אהבת המאיר והמעיר, אבוא האיר'ה – שגם עבדך נזהר בדבריו. דנייתי ספרא ונחזי, שהדברים שנכתבו בעניי, כבר הורגשו ונחקקו, בסוף ד"ה וכעין: "ועיין לקמן אות י"ד ד"ה תחילת, המשך לשונו, ומה שכתבתי שם". ושם הקדשתי לנושא זה אות בפני עצמו, לברר עניין קיום העולם על ידי קיום המצוות. ובס"ד הדגשתי, שמדברי רבי חיים מטשרנוביץ ומדברי המגיד מדובנא (ועוד), רואים בעליל שהעולם קיים גם ע"י קיום המצוות.

ושמא אריכות דבריי היו אך למחסור, לעומת מחשבת מו"ר החרוץ.

הקטן שבתלמידך, חיב"א מני"ו.

שפתים ישק מד"נ.

בשיעור הקודם הערנו, שאין ראיה מהמגיד מדובנא, ומהאהל יעקב – שהביאו מקודם, ולפני כן מהבאר מים חיים – שזהו מהר"ח מטשרנוביץ, כי הם מדברים במפורש לגבי קיום המצוות. והוא מעיר כי למעשה כבר הוא בעצמו הרגיש בכך, רק שהוא כתב זאת בהמשך, הוא ציין למ"ש הלאה. אלא שמא גרמה האריכות וכו'.

האמת היא שהדבר נכון, כי בלעה"ר ישנו כאן במאמרו י"ס, אריכות דברים, קשה לראות פה את כל הפרטים, אא"כ מעיינים וחוזרים הדק היטב, כי ישנם כאן נושאים רבים. גם עכשיו אני מדבר רק לגבי פרט אחד, אבל יש פה הרבה מאד, הוא בירר את כל הנושא מכל הצדדים והאופנים. אשריו ואשרי חלקו. צריכים לראות את הדברים בפנים, מי שרוצה לרדת לעומק העניין ולהיקפו. לכן, הדבר לא 'בלט' לי.

אבל אכן הוא צודק, לגבי האהל יעקב. לגבי הבאר מים חיים, הוא לא העיר שם. אולם זה לא משנה. מדבריהם עולה שזהו לאו דוקא. לא ממש כדעת הגר"ח מואלאזין. לפי אלה שמפרשים את הגר"ח מואלאזין, כי לדעתו זהו רק לגבי עסק תורה. אבל ישנם כאלה האומרים, כי הגר"ח מואלאזין לא התכוון דוקא לתורה, כי ברוח חיים על אבות, ישנה שם מלה שכתבו בשמו, 'זשומריה'.

ישנו נדון, מה הוא בעצמו התכוון. האם רק תורה? זאת שאלה נוספת.

אולם גם לגבי מהר"ר ברוך מקאסוב, בעל עמוד העבודה הנז"ל, הדבר אינו 'חלק', ישנה כאן קצת סתירה. כי אכן נכון שבספר הזה הוא כתב כך, אולם במקום אחר, שהוא כתב כעין הדברים הללו, ברם רואים שם, כי הוא הסתפק בעניין הזה. הוא כתב זאת שם בלשון 'אפשר'.

ידידנו הר"ח לוי שליט"א הביא זאת במאמרו שם [בדף רס"ח] בזה"ל, עינינו הרואות דבר נחמד למראה, בספר נחמד ונעים לרבי ברוך מקאסוב (פרשת נצבים) שכתב על פסוק כי הוא חייך ואורך ימים (דברים ל', כ') בזה"ל, כי התורה והחכמה, נאצלה ממקום החיים העליונים. ובהיות האדם לומד תורה, הנה ההבל היוצא מפיו לחוץ, מתלבש בו חיות התורה, ונעשה ההבל היוצא מפיו רוח חיים, והוא קיום וחיות העולם, כי החיות ההוא יכול להתפשט על כל העולם, כמו שהנשמה מתפשטת בכל הגוף. ולכן מצליח הלימוד בבית הכנסת או בבית המדרש, כי ההבל של- שם הוא הבל קדוש וחיות יש בו, כי כל קדושה הוא חיות וכו' [גם 'המתנגדים' מודים לזה, עיין בצל"ח ברכות דף ו: על הגמרא כל הקובע מקום לתפילתו. ועיין עוד המבשר תורני (גליון רנ"ד דף ו') לדברים שנכתבו שם אודות החזו"א. חיב"א].

'אפשר' אם היו נפסקים כל הפיות שבעולם מעסק התורה אף רגע אחד, היה תוהו העולם לתוהו ובוהו.

הנה הוא אומר זאת, רק בלשון 'אפשר'.

אמנם האמת היא, כי לפעמים – ישנו כלל כזה בפוסקים – כאשר כותבים בלשון 'אפשר',

מו"ר, שוב בינותי שמתוך הקדמת הרב בספר עמוד העבודה מוכח שספר נחמד למראה היא משנתו האחרונה. ואם כן בודאי שדברי מו"ר מוכרחים.
חיב"א מניו-יורק.

*

בהמשך [מאמרו שם אות ד'] הוא – הר"ח לוי – הביא את רבי אליהו הכהן מאיזמיר – זהו בעל מדרש תלפיות ושבת מוסר, שהוא ג"כ גברא רבא. חכמי תורכיה כותבים עליו, 'כהנא רבא'. הוא חשוב מאד – נתבש"מ בשנת ה'תפ"ט, כתב בספרו ולא עוד אלא – זהו ספר לא כ"כ מפורסם שלו – ביאור מדרש אותיות דרבי עקיבא (אות צ') בזה"ל, והענין שאם אין פתחון פה ומענה לשון, אין העולם (היה) יכול להתקיים אפילו שעה אחת. יובן בדברי רבותינו ז"ל (שבת דף קיט:) שבהבל פיהם של תינוקות העולם מתקיים, ועוד על דברי תורה שהגדולים עוסקים בה. ואם לא היה מענה ופתחון פה, אין מציאות הלימוד וההבל האמור עכ"ל.

זאת בודאי ראיה טובה. אמנם הוא כתב, 'שעה אחת', הוא לא כתב 'רגע', ואולי א"כ ישנו מקום לדון על כך, אולם ידוע שהרבה פעמים הלשון 'שעה', זהו 'רגע'. כגון בפסוק [במדבר ט"ז, כ"א]

וְאֶכְלָה אֹתָם פָּרְגָעַי, התרגום הוא פְּשָׁעָה.

וליתר דיוק, לשון 'שעה' הוא סגנון המדרש אותיות דר' עקיבא, שהוא מפרש אותו. אבל לגופו של עניין, זה לא משנה.

שאלה מהקהל: מדברי הגר"ח מואלאז'ין משמע בפשטות, כי הוא התכוון אפילו על שנייה שלא עוסקים בתורה.

תשובת מרן שליט"א: אכן. הוא בודאי כתב כך בלשונו. אני רק אומר הערה קטנה, לגבי הלשון 'שעה'. גם בעל פרי צדיק שנוכיר לקמן, כתב בלשון 'שעה אחת'.

ידידנו הר"ח לוי שליט"א הביא זאת [מיד] לאחר מכן בזה"ל, וכן כתב בספר פרי צדיק – למהר"ר צדוק הכהן מלובלין – (לר"ח שבת אות ו') בביאור מדרש אותיות רבי עקיבא ז"ל, וזה דחשב פתיחת פה ומענה לשון שהוא נותן לבני אדם, שאלמלא מענה לשון ופתחון פה, אין העולם יכול להתקיים אפילו שעה אחת. והוא על פי מה שאמרו בגמרא אדם לעמל

הדבר אינו אומר שזה לא להלכה. ישנם כאלה האומרים, כי הם כתבו כך בדרך ענוה. אלא שאינני חושב כי הדבר שייך כגון בנושא שלנו.

לפעמים האחרונים מביאים בלשון החלטית, כגון את דברי המגן אברהם, למרות שהוא לא כתב זאת בצורה של ודאי, למה אתם כותבים בשמו בלשון 'חותכת'. אלא התשובה, כי לדעתם הוא כתב כך, מפני שהוא נזהר בלשונו מרוב ענותנותו, אבל הוא התכוון כי כך היא ההלכה. הוא הציג זאת בצורה כזאת, בכדי שלא להיראות כביכול שהוא אומר זאת 'בסכינא חריפא', אולם לאמיתו של דבר סברתו נכונה, ומסתמא גם הוא עצמו היה פוסק ככה. הבאנו זאת בעבר. ברם אינני יודע, האם הדבר שייך לנדרון דידן, וכיוצא בו.

ומצד שני, גם הוא בעצמו הוסיף עוד 'אפשר' נוסף. וז"ל, אלא שאפשר על דרך שאמרו רז"ל (מנחות דף צט:) כל הקורא קרית שמע שחרית וערבית, כאילו מקיים והגית בו יום ולילה [עיין מה שכתב מו"ר שליט"א אות כ"ג ד"ה ואנא] עכ"ל. נמצא דבענין שיוציא את הדברי תורה בפיו ממש.

לפי זה, הוא אומר עוד צד. 'כאילו מקיים'. א"כ ישנו גם 'כאילו'. קרית שמע, עוזר לדבר הזה.

א"כ הוא בעצמו, אף שבספרו עמוד העבודה, הוא כתב זאת בצורה שנראית מוחלטת, מ"מ פה הוא כותב בלשון 'אפשר', ואח"כ כתב כי יכול להיות שגם ק"ש זה מספיק.

מצד שני, מה שכתוב כאן בעמוד העבודה 'ודאי' אם היו ישראל וכו', מ"ש בלשון 'ודאי', הדבר איננו סותר מן הקצה אל הקצה. זה לא שהוא חזר בו בצורה כ"כ גלויה. כי המלה 'ודאי' כאן, זה לא כלפי 'רגע אחד'. בהמשך הוא כתב את העניין של 'רגע אחד', ונראה כביכול שהדבר בטוח, אבל לא על זה הוא כתב 'ודאי', אלא באופן כללי, אם ישראל לא היו עוסקים בתורה. הוא אינו מדבר, על כל רגע ורגע, אלא באופן כללי, אם עם ישראל היו עוזבים ח"ו את התורה.

עכ"פ יוצא, כי גם אצלו, הדבר אינו בטוח.

וגם עבדך הרגיש ב"אפשר" של הנחמד למראה, אולם לא ייחסתי לזאת חשיבות, מפני שאין ספק מוציא מידי וודאו. אולם עקב דברי

יולד, לעמל פה וכו', לעמל תורה נברא. ואיתא (שבת דף חפ.) שהתנה השי"ת עם מעשה בראשית, אם ישראל מקבלין התורה אתם מתקיימין וכו' עכ"ל. ולפירושם, דבר זה כבר מבואר בדברי חז"ל.

אח"כ [באות ה'] הוא מביא, רבי מסעוד בן גנון מרבני אלגיר, נתבש"מ בשנת ה'תנ"ג, כתב בספר זרע רב (דרוש למעלת התורה דף ק"ח ע"ב ד"ה שלזה) וז"ל, שכשיהיו ישראל עוסקים בה, הם מעוררים חיי העולמות, ומתקיימים על ידה, שלזה ציונו יתברך לעסוק בה יומם ולילה, כי אם אפשר שתתבטל התורה אפילו רגע אחד יתבטלו (העולם) [העולמות]. אלא כשם שאי אפשר לנפש להיפרד מהגוף כל ימי חייו יומם ולילה, כן התורה אין לה ביטול מלעסוק בה יומם ולילה, כי בביטולה חס ושלום יתבטלו העולמות עכ"ל. [ועיין עוד בספר יוסיף דוד (מועטי) מחכמי אלגיר, ה'תר"י, דף ס"ה ע"א].

טוב מאד.

רבי אברהם אזולאי – זהו סבו של החיד"א – נתבש"מ בשנת ה'ת"ד, כתב בספרו אהבה בתענוגים (אבות א', ב') וז"ל, על התורה. כי על ידי עסק התורה, מורידים השפע מלמעלה ממקור הברכות להחיות העולם, ולזה אמר והגית בו יומם ולילה. כי זה העולם התחתון, הוא עולם הקליפות, רחוק מן הקדושה שהוא חיות העולמות, אין לו חיים וקיום אלא על ידי עסק תמידי בתורה הרוחנית. כי על ידה מוריד השפע מלמעלה לעוסק בה, ובאמצעותו יקבלו חיות ושפע כל העולמות כולם.

ולזה צריך העסק בתורה [להיות] תמידי, שלא יפסק רגע אחד. שאם יפסק העסק בתורה, יפסק השפע המקיים העולם, כמו שנתבאר הדרוש הזה בספר חסד לאברהם (מעייין א' נהר כ"ד) עכ"ל.

הוא כותב במפורש, 'רגע אחד'.

מישהו נוסף, הוא מביא [באות ז'], רבי יצחק ביגה רב בניקופולי, כתב בספרו בית נאמן, ראה אור בשנת ה'שפ"א (ריש הספר) וז"ל, כיון שהתורה הוא עמוד הימיני אשר העולם נכון עליו, ובלתי התורה לא יוכל להתקיים אפילו שעה אחת עכ"ל.

גם כאן ישנו מקום לדון, האם המלה 'שעה' היא כמשמעה, או שהמשמעות היא 'רגע', וכדלעיל. ויש מקור חשוב [באות ח'], רבי טוביה הלוי מרבני צפת דור אחר מרן הב"י, כתב בספרו חן טוב, ראה אור בשנת ה'שס"ה (הקדמה ד"ה ואמר תהומות, מהדורא חדשה דף ט"ז) בזה"ל, אם אין תורה אין עולם, ואם אין עולם יש תורה. זהו יסוד יקר מאד. התורה קיימת, גם בלי העולם. העולם, צריך את התורה. בלי תורה, העולם לא יתקיים. אבל התורה, לא צריכה את העולם.

שכן היה אלפיים שנה תורה, בלי עולם. מה שאין כן העולם, שאינו יכול לעמוד העולם בלי תורה אפילו שעה אחת וכו'. אם כן עיקר הבריאה, היא התורה וקיום כל העולמות, שבה נצטייר העולם בציור עכ"ל.

זהו מקור חשוב. אלא שגם פה, ישנה לנו קצת הערה. כי גם מדבריו נראה, שזה לאו דוקא תורה, אלא ג"כ מצוות. עיינתי שם בהקדמה בפנים, וראיתי שכתב [בדף ט"ז] בזה"ל, לכן קדמה – התורה – לעולם אלפים שנה, כנגד אותם אלפים שנה שהיה העולם שמם בלי תורה, ויש מקום לומר שהעולם הוא תכלית הבריאה, לא התורה. שהרי היה עולם בלי תורה, ואין תורה אלא הכנה, לכן הקדימה אלפיים שנה, להורות שאדרבה עיקר תכלית בריאת העולם הוא בשביל התורה.

ואם אין תורה, אין עולם. ואם אין עולם, יש תורה. שכן אלפיים שנה תורה בלי עולם, מה שאין כן העולם שאינו יכול לעמוד העולם בלי תורה אפילו שעה אחת.

הרי העולם הוא, ששת אלפים שנה. אלפיים שנה, תוהו. אלפיים שנה, תורה. ואלפיים שנה, ימות המשיח. א"כ היה אלפיים שנה תוהו, בלי תורה, אולם התורה היתה כבר לפני כן. לפני בריאת העולם.

ואפילו באותם שני אלפים תוהו, שלא ניתנה התורה, עדיין כבר היתה מסורה ליחידי סגולה, כאדם שנתחנך ומתושלח גם נח, ואברהם ששמר אפילו עירובי תבשילין, גם יצחק ויעקב למדו תורה משם ועבר, ויעקב הושיב ישיבה

שערי יצחק – השיעור השבועי

ולפי המדרש שמואל, הדבר קיצוני לצד השני, שאפילו בלי שום דבר, 'תולה ארץ על בלי מה'. כי הקב"ה נשבע, שהוא לא יחריב את העולם. לא יתכן שהעולם ייחרב, בכל מצב שלא יהיה, אפי' ח"ו ינהגו כדור המבול.

שאלה מהקהל: הוראת היתר או איסור, זה ג"כ נחשב לימוד?

תשובת מרן שליט"א: מסתבר שזאת ג"כ תורה. וכי מי שלומד בספר שלחן ערוך, אין זה נקרא לומד תורה? בגלל שזה פסק הלכה למעשה? חושבני כי זאת 'תורה'. הוראה זאת תורה. הרי 'תורה', היא מלשון הוראה.

[יש לעיין בזה, מצד מה שכתב הרמ"א בהגהת שלחן ערוך סימן מ"ז סעיף ד' שמותר לפסוק דין בלא נתינת טעם לדבריו, לפני שבירך ברכות התורה. וכן בסימן פ"ה סעיף ב', שמותר לפסוק דין בלא נתינת טעם לדבריו, בבית אמצעי של מרחץ. והיינו מפני שהטעם שהוא עיקר דברי תורה, אינו אלא מהרהר בליבו. שוב נזכרתי שכבר דקדק מעכ"ת במאמרו הנדפס בדברי חפץ גליון כ"ד דף רכ"ח אות ח' ד"ה ובפרק, מלשון הנפש החיים, דלקיום העולם סגי במה שמעיין במחשבתו. ועיין מה שהעיר בזה הרה"ג חיים לוי שליט"א במאמרו הנדפס שם דף רס"ז אות ח'. איתמר].

המשך לגבי יסוד אחר – אך הוא דעת יחיד של מהר"ח ואלאזין – כי 'גדולה עבירה לשמה' זהו רק לפני מתן תורה, תשובה למכתב על הנאמר בשיעור הקודם לגבי המעשה שהיה עם מהר"ש מבאבוב זצ"ל שהזמין אדם מחלל שבת להיות ש"צ, ועל ידי כך הוא חוזר בתשובה וכו', מעשה נוסף מעין זה שהובא בספר תשובה חמד לגבי ש"צ 'פוחח' (עם מכנסים קצרות) וכו'.

ישנו דבר אחר, שלגביו אכן הגר"ח מואלאזין הוא 'דעת יחיד', וזהו העניין של 'גדולה עבירה לשמה'. זהו חידוש שלא היה ידוע, כפי שביררנו בתשובה מיוחדת שפורסמה בקובץ דברי חפץ, ויוצא שאין לו חבר בנושא הזה, ש'גדולה עבירה לשמה' זהו רק לפני מתן תורה.

ישנן קושיות רבות על המהלך שלו, לא ניכנס לזה כעת, כבר דיברנו וכתבנו על כך בס"ד. במחכת"ה לא נראה כדבריו, כי זהו רק לפני

במצרים ומינה את לוי ראש ישיבה. מציינים שם בהערה לנכון את המקור לכך, שהוא ברמב"ם הלכות ע"ז פרק א' הלכה ג'. אם כן תמיד היתה התורה מעמדת העולם. אם כן עיקר הבריאה, היא התורה וקיום כל העולמות, שבה נצטייר העולם בציור.

מן המלים הללו, 'שמר אפילו עירובי תבשילין', יש להבין כי הוא אינו מדבר על הלימוד של הלכות עירובי תבשילין, אלא 'שמר' בפועל ממש. אולי הוא מתכוון, שאם הוא 'שמר', ממילא הוא ג"כ למד את ההלכות. אולם מהמלים האלה משמע, כי לאו דוקא לימוד. עצם הדבר שהוא מקיים את הלכות עירובי תבשילין, זהו ג"כ מספיק. א"כ לכאורה אולי גם אותו, אי אפשר למנות אותו שהוא הולך ממש עם הגר"ח מואלאזין, שהמדובר רק על תורה.

במלים אחרות, אם נרצה לראות בסך הכל, מכל אלה אשר דיברו לגבי העניין הזה, כמה כתבו כי מדובר רק על תורה, בלי מצוות, רגע אחד בלי תורה, או שעה, אזי נשארו לנו רק שבעה. חלקם הם מגדולי ישראל המפורסמים, ע"כ נגיד אותם הראשונים. א' מהר"ר חיים ויטאל, ב' מהר"ר אברהם אזולאי, ג' מהר"ר אליהו הכהן, ד' מהר"ר צדוק הכהן מלובלין. ה' ר"א אחי הגר"א, שהבאנו את דבריו כבר בשיעור הקודם. ו' זרע רב, מרבני אלגיר, ז' הרב בניקופולי. ואם נוריד את אלה שכתבו 'שעה אחת', אזי נשארו לנו רק ארבעה.

*

ב'שורה התחתונה', מה שיוצא לנו הוא, שהגר"ח מואלאזין הוא איננו היחיד. הוא לא הראשון, ולא היחיד. זאת איננה 'דעת יחיד'. ישנם רבים מגדולי ישראל, אשר אמרו כמוהו. גם אם ישנם חולקים, אבל סוף סוף ישנה הסתכלות והשקפה כזאת. והאחרים החולקים, או שהם סוברים שלא דוקא תורה, אלא גם מצוות יכולות לקיים את העולם. ישנם שאמרו, לא כל המצוות, אלא רק מעשים ומצוות שהם לצורך הלימוד. כגון אם אדם ישן או נח, בשביל ללמוד. הוא עושה משהו, לצורך לימוד התורה. אולם ישנם כאלה שאמרו, לא. המדובר לגבי כל המצוות. אפילו מצוה שאין לה שום קשר לתורה.

מתן תורה. ישנן הרבה הוכחות לכך, והבאנו ג"כ רשימה של עשרות מגדולי ישראל, שאינם סוברים כמותו.

ברם מה שכן, זהו דבר אשר מצריך הרבה גדרים, ושיקול דעת רב, כי זהו דבר שאי אפשר לקחת אותו כפישוטו. בלשון העולם הדבר נקרא, המטרה מקדשת את האמצעים. כביכול אם ישנה מטרה טובה, אפשר בדרך לעבור בשביל זה ולעשות הרבה דברים רעים. ח"ו. הדבר אינו כן. אפשר לקחת זאת אולי לגבי דברים קטנים, אבל צריכים ת"ח גברא רבא אשר יכול להחליט בכל דבר כזה.

קיבלתי מכתב בנושא הזה, מאת ידידנו הרה"ג יוחאי צבי הי"ו, מעיר אשקלון, הוא מדבר לגבי המעשה שהבאנו מהר"ר שלמה מבאבוב זצ"ל, אשר הציע והזמין לאדם שהיה מחלל שבת בפרהסיא להיות שליח ציבור, ובכך הוא קירב אותו עד שחזר בתשובה. ואמרנו בס"ד, כי זהו על בסיס השיטה של 'גדולה עבירה לשמה'. כי זאת שיטת האדמורי"ם. הרי בשביל כך הגר"ח מואלאזין נלחם כנגד זה, לבטל את זאת, כי הוא פחד שיהיו מכך הרבה מכשולים. הרי כת שבתאי צבי שר"י עשו עבירות חמורות, בגלל השיטה הזאת.

לצערינו כמעט בכל הדורות הדבר קיים, אפילו בדור שלנו. כל מיני אנשים "מקובלים" במרכאות, עושים 'תיקונים' באמצעות עבירות. ואפילו ישנם כאלה, למשל, שבשביל שלום בית, הם מתירים לעבור על איסורי כרת, כי המטרה היא שלום בית. הכיוון הזה, הוא מסוכן מאד. אם כעת היא חילונית, איננה רוצה לקיים את מה שהיא צריכה, אזי מותר, העיקר שלום בית. פרצו גדרות עולם.

מובן שהגר"ח מואלאזין כבר בזמנו מצא לנכון, להילחם כנגד העניין הזה.

הרב יוחאי צבי כתב בזה"ל, בס"ד יום ששי ל"ג בעומר ח"י אייר תשפ"ה.

לכבוד מו"ר גאון ישראל מרן הגאון הגדול רבי יצחק רצאבי שליט"א.

זכינו לשמוע מכת"ר בשיעור האחרון, את המעשה על האדמו"ר מבאבוב זצ"ל. ואת

ביאורו בענין, ששיטת האדמורי"ם היא 'גדולה עבירה לשמה' וכו'.

רציני לשאול, הרי ראינו גם לגדול שלא היה מעדת החסידים שנהג בצורה דומה, ולכאן הוא מטעם היתר הלכתי ולא מטעם גדולה עבירה לשמה.

בספר חשוקי חמד (מנחות עמ' עב) הביא מעשה דומה לזה, על הגרצ"פ פראנק זצ"ל, שביקש אדם אחד לעלות לתיבה והיה עם מכנסיים קצרים, והתיר לו. למרות שכתוב שפוחח לא יעבור לפני התיבה. הרי ההלכה היא, המקור במס' מגילה, כי 'פוחח' לא עובר לפני התיבה. ולבסוף חזר בתשובה, ונעשה ירא ושלם, ונכדיו גם כן יראים וכו'.

והוקשה לו – לבעל חשוקי חמד – איך התיר בזה? וכתב, "שאלתי שאלה זו, את הגאון הגדול רבי גרשון אדלשטיין (שליט"א) [זצ"ל] והשיב לי, כנראה שההר צבי חשש, שאם יסרב להרשות לו לעבור לפני התיבה, הוא יתפקד לגמרי, ויתכן שיצא לשמד. ואם כן הרי נאמר בשו"ע (או"ח סימן ש"ו סי"ד) – זאת הלכה 'חזקה' מאד – מי ששלחו לו שהוציאו בתו מביתו בשבת, להוציאה מכלל ישראל וכו'.

מודיעים לו בשבת קודש, תשמע, לקחו את בתך, ומוציאים אותה גויים לשמד. אמנם היא עשתה שטיות, לא סתם לקחו אותה, אבל כעת עי"ז היא תרד לגמרי מן הדרך, היא תשתמד בכלל. והוא צריך עכשיו – בשבת – להציל את הבת שלו.

ההלכה בשלחן ערוך היא, מצוה לשום לדרך פעמיו להשתדל בהצלתה, ויוצא אפילו חוץ לשלש פרסאות. הוא צריך לחלל שבת, בכדי להציל אותה. שח"ו לא תלך ותרד לטמיון.

ומבואר טעמו במשנ"ב (ס"ק נ"ז) דאומרים חלל עליו שבת אחת, כדי שישמור שבתות הרבה.

ואם שבת מחללים כדי להצילה, כל שכן שמותר להרשות לו לעבור לפני התיבה". [לפי המעשה דלעיל, צ"ל לעלות לתורה. אכן לקמן הובא מעשה זה בשם חשוקי חמד, לעניין שליח ציבור. איתמר].

ובמשנ"ב שם ס"ק נ"ו הביא בשם האליה רבה, להקל באיסור דרבנן אפילו אם פשעה.

שערי יצחק – השיעור השבועי

מבריסק – כשהתחיל לימודו אצל הגר"ח זצ"ל, מאד התפעל וחזר סיפר לחבריו וכו'. הוא התפעל משיטת הלימוד של הגר"ח מבריסק. הרי הגר"ח יצר שיטת לימוד, שלא הכירו אותה לפני כן בעולם. הוא הביא לעולם שיטת לימוד חדשה, את ה'למדנות', בסגנון כגון 'צווי דינים'. ישנם כאלה שהתנגדו לכך. הם אמרו, וכי זה 'כימיה' הוא מפרק חמרים? לוקח מכל דבר, ומחלק אותו לכמה. זה לא מצד זה, אלא מצד אחר וכו'.

ולדעתי זה לרדת אל 'הנשמה' של-עניין. עכ"פ רואים כי במציאות, עולם הישיבות קיבל את שיטת הלימוד הזאת, כי החקירות וכו' מעוררות מאד את השכל.

הוא התפעל, וסיפר לחבריו, פֶּשֶׁשׁ, יש לי רב חדש גדול כזה.

והם טענו לו, מה לך מתפעל? והרי לנו יש רבנים גדולים מרבך, הנה הם, הקצות – קצות החושן – והנתיבות – נתיבות המשפט – וכו'...

וכשחזר לרבו – הוא חזר אל הגר"ח מבריסק, וסיפר לו את מה שטענו לו חבריו.

אמר לו, כל זה ב'מה לומר', אבל ב'מה לא לומר' צריך רב.

מן ה'קצות' וה'נתיבות', אפשר ללמוד מה לומר. אולם אצלי תלמד, מה לא לומר...

ברם חושבני, שצריכים להסביר זאת. וכי בספרים לא כתוב, מה לא לומר? הרי מצוי שמביאים את מי שאומר אחרת, ודוחים אותו וכו'. ישנם ויכוחים, כתובות סברות ושיטות אחרות. וכי לא אמרו מה לא לומר?

נראה לכאורה כי ישנו כאן דבר יותר עמוק. אבל אגיד זאת, על ידי סיפור.

החתם סופר היה בוחן מחברי ספרים, אשר היו באים אליו לקבל הסכמות לספריהם. [כמדומני יותר מדויק, מי שבא להתקבל לישיבתו, ולבחון אותו היה צריך לומר לו חידוש]. אולם לצערינו, מכיון שישנם גם גנבים, אנשים אשר גנבו ספר של אחרים והדפיסו אותו על שמם – לצערינו, הדבר היה בכל הדורות. כמדומני שישנם עשרות כאלה, וגם בזמנינו, אבל לא יודעים זאת. או שהגיעו לידם כתבים של מישהו אחר, והדפיסו את הדברים על שמם וועיין שע"ה

ובשעה"צ ס"ק מו כתב דמסתברא שבאיסור דרבנן יש לסמוך וכו'.

[ובשו"ת הר צבי אבהע"ז ח"ב סי' קי"א סק"ה, עמ' כט, כתב (בענין אחר) "ועיין תוס' שבת [ד' ע"א ד"ה וכו']... הרי מצינו דהתירו אף לאדם אחר לעבור בקום עשה איסור דאורייתא בשביל פו"ר. א"כ דון מינה לענין הצלת עבירה, דאיכא דס"ל דעדיף מעושה מצוה. ולעבור בשביל זה רק איסור דרבנן, בודאי מותר וכו'".

גם בזמנינו, ראיתי דבר קצת דומה, שהגר"מ שטרנבוך שליט"א [תשוה"נ ח"ב סי' רז] התיר לבן, לעבור על שבות ע"י גוי כדי להציל את אביו מאיסור סקילה, במקרה שהוא כתינוק שנשבה, ומרגיש בו התקרבות ליהדות, ויש יותר סיכוי להחזירו למוטב].

ואני שואל – כך שואל הרב יוחאי – א' ראשית למה לא נאמר שיש מקום להקל גם בלי שנגיע לעבירה לשמה.

ב' שנית, אולי גם האדמו"ר מבאבוב שאמר 'זה לא הוא מעשן בשבת, זה היטלר' התכוון לומר שאין הוא נחשב כפושע, אלא כעין אנוס (ולמרות שלא היה תינוק שנשבה, אבל אולי בגלל הצרות שעבר וכו' הגדר שלו דומה) ולכן נתיר (אפילו למחמירים גם באיסור דרבנן בפשעה).

ג' ובשבה"ל – ובשבט הלוי – (ח"ו סי' ל"ו) בשביל להציל נפש מלרדת לטמיון וכו' כל ימיו הוא ובניו, התיר לאדם להתבטל ממנין תפילה בשבת, בשב ואת, גם אם קרוב דחבירו פשע בעיקר חטאו. (והתיר אפי' למחמירים בפשע גם באיסור דרבנן).

ומעתה אני שואל (מחוסר ידיעה, וכת"ר יעמידני על האמת), אולי אפשר לצדד ולומר, שלהעלות חזן שאינו ראוי, אין זה 'איסור', אלא רק 'פיסול' וחסרון בתפילה בעיבור. ואם נתיר לבטל תפילה במנין כנ"ל, אזי כל שכן להעלות חזן שאינו הגון.

*

כעת הוא מביא סיפור, כדלקמן. וכידוע הגרב"ב – הגאון רבי ברוך בר – ליבוביץ' זצ"ל – זהו בעל הברכת שמואל, מבית המדרש של הגר"ח

או"ח סימן פ"ז בעיני יצחק סוף הערה כ"ב. העורך] – על כן החתם סופר, אשר לא ידע האם אכן אותו אדם הוא מחבר הספר, הוא רצה לבדוק זאת, אזי הוא קורא את החידושים שבספר, ומדבר עם אותו אדם בלימוד, בכדי לראות האם הוא אכן מבין בעניין.

פעם אחת בא אליו אחד, והחת"ס הסתכל וקרא, ואמר לו, תראה, כתבת יפה מאד. הסברת את הסוגיא. אבל תראה, עד שמגיעים לדבר חידוש, ישנן הרבה טעויות בדרך. תגיד לי, מה חשבת מקודם, והתברר לך כי זאת טעות, והיגעת כעת אל המסקנא הזאת? תגיד לי את ה'הוה אמינא'.

הרי את ההוה אמינא הזאת, לא כותבים. כי ישנן הרבה טעויות, עד שמגיעים למסקנא. לא כל טעות כותבים, ושוללים אותה בהדיא.

ואם ההוא לא היה יודע, אם הוא לא ידע להגיד דבר כזה, סימן כי לא הוא בעל הדברים. ככה סתם, יכול להיות שהוא למד את הנושא, ואז הוא יכל להגיד לו את מה שהוא למד. אבל להגיד את מה שלא כתוב, איך ידע. לפני שכתבת, או כתבת ומחקת, כי ראית שזאת טעות ושגית.

[לגבי אותם שגנבו ספר של אחרים וכו' גם בזמנינו וכו', יש להוסיף כי ישנם שאין זה בדרך גניבה, וכמו שסיפר לי חכם גדול אחד שליט"א העוסק בעריכת ספרים, כי חדר העבודה שלו הוא "בית חרושת" לספרים, שכן יש המבקשים ממנו לחבר ספרים ולהדפיסם על שמם. ונתן טעם לכך בדרך הלצה, שזהו מה שאמרו חז"ל דבר תורה מעות קונות, ר"ל המעות קונות דבר תורה. וגם לי הקטן אירע כדבר הזה, שפנה אלי רב אחד מעולי רוסיא, וביקש ממני לחבר ספר שו"ת העוסק בבעיות יהדותם, כדי שידפיס אותו על שמו, אך לבסוף לא יצא הדבר לפועל. ובזה נתיישב לי מה שהדפיס חכם אחד שליט"א פירוש שכתבתי עבורו על פיוטים מסויימים של אשכנזים, שהם קשיההבנה כידוע, ובהקדמתו כתב בסתם, ערכנו פירוש על הפיוטים, מבלי להזכיר את שמי. איתמר].

*

אשרינו שזכינו שיש לנו את מרן שליט"א, שמורה לנו גם מה לומר וגם מה לא לומר.

רק איצין שמאידך בחשוקי חמד עצמו [פסחים עמ' קפ"ט] מביא מהגרי"ש אלישיב זצ"ל שאין לגרום למחלל שבת לנסוע ולחלל שבת, ע"י שמזמינו לסעודה וכיו"ב כדי לקרבו ולחזקו, ובפסקי תשובות סוס"י ש"ו בהערה האחרונה הביא בשמו אופן שמותר.

תודה רבה

יוחאי צבי.

י"שר חיליה לאורייתא, וירבו כמותו בישראל. כשמו כן הוא, 'חי'. מעורר.

*

הסיפור שהוא הזכיר לעיל את תמציתו, עם הגרצ"פ פראנק זצ"ל, הוא ג"כ סיפור חשוב מאד ומזעזע. הדבר מעניין, כי שני הסיפורים הם לגבי שלוחי ציבור. כמו בסיפור עם האדמו"ר מבאבוב, שאותו אדם היה מחלל שבת, ובסיפור פה המדובר לגבי ש"צ שבא בלי כיפה, ובמכנסים קצרים.

להגר"י זילברשטיין שליט"א, יש לו זכות לפרסם סיפורים מיוחדים מאד שאינם ידועים בעולם.

אני רק מקוה שהכל אמיתי. האם הסיפור הוא מאה אחוז בדיוק, או שזה רק לגבי הרוב. כי לפעמים משנים קצת את הפרטים, אבל כנראה שהעיקר בכל מקרה קיים ואמיתי, ואכן רואים – ניכר – שהדברים נכונים. וישנה מכך נפקא מינה להלכה.

כך הוא כותב בספרו חשוקי חמד [מנחות דף ע"ב], שאלה. מעשה שהיה אצל הרב צבי פסח פרנק זצ"ל, רבה של ירושלים.

הוא היה גברא רבא. ישנם כאלה המתנגדים לו, כי הוא עזב את ה'העדה החרדית', ונהיה רב ב'רבנות'. אבל הוא עשה זאת, מכיון שהוא היה אנוס. לא היתה לו פרנסה. [כעין זה אירע להגר"ש אלישיב זצ"ל, שנכנס לדיינות אצלם. וכשגמר לחתן את ילדיו, עזב]. מתו לו ילדים, מחמת הרעב. רח"ל. אבל הוא היה, 'ספר תורה חי'.

בכניסה לביתו של הרב פרנק, היה חדר קטן ששם עמד שלחן עם כסאות, ושם היו מתפללים כל יום שחרית מנחה וערבית. היה לו 'מניין' בביתו. כנראה המדובר בימות החול. אינני יודע, האם גם בשב"ק.

שערי יצחק – השיעור השבועי

השם סטנדר – או שטענדר – בלשון אשכנז, שהוא שלחן קטן המשמש לספרי הלימוד ולסידור, נזכר בספרי רבני האשכנזים הרבה לפני הגר"ח מולאזין. ושלחן קטן כזה היה גם בתימן, ושימש גם כן לספרי הלימוד ולסידור (ועיין מה שכתבתי בדברי חפץ קובץ י"ט דף רכ"ז סוף ע"א), ונקרא בלשון ערבי מרפע, אלא שהיה נמוך, לפי שהיו יושבים שם על גבי הקרקע. ושמעתי כי השם סטנדר בלשון אשכנז, מובנו עניין הגבהה (ויש לברר), דהיינו שמגביה את הספר. והרי גם השם מרפע בלשון ערבי, מובנו כך. איתמר.

אבל יש הבדל משמעותי, כי הסטנדר משופע, משא"כ מרפע שהוא ישר, כי הוא מיועד ללימוד באותו ספר מכל הצדדים ע"י היושבים סביבותיו כידוע. וגם כדי שיעלה על-גביו הילד לקריאת 'ששי' בספר תורה, עיין מצפ"ת דף מ"ו, ושאר ספרים. וע"ע מ"ש בס"ד בתשובה המיועדת לעולת יצחק חלק רביעי, לגבי ישיבת קרקע בתשעה באב, ד"ה מעניין. יב"ן.

לאחר גמר התפילה, הוא שאל, מתי מתפללים שחרית? ענה לו הרב, בשעה שבע. הוא שמע, והלך בלא לומר מלה.

לאחר שהלך, שאלו אנשי המניין את הרב: לאדם הלבוש בצורה כזו, נותנים לעבור לפני התיבה? עם מכנסיים קצרות?

ענה הרב: כן, זה מה שיהיה. אתן לו להתפלל. מי שאינו מרוצה, יכול ללכת להתפלל במקום אחר. לכם יתנו להתפלל בכל בית הכנסת, לאדם זה לא יתנו להתפלל בבית כנסת אחר.

למחרת אדם זה הגיע שוב, אבל הוא כבר היה לבוש במכנסים ארוכים, עם כיפה יפה על ראשו. הוא הניח תפילין, והתפלל תפילת שחרית לפני העמוד. לאחר התפילה עזב את המקום, בלי שתהיה אפשרות לשאול לשמו. כך נמשך הדבר כשבועיים. הוא היה עוזב במהירות. אף אחד לא יכל לדבר איתו מלה. לא נתן שיוציאו מפיו משהו אודותיו.

הוא הגיע לתפילה שלש פעמים ביום, ובגמר התפילה הלך לדרכו.

יום אחד, הוא נשאר לאחר התפילה כמה דקות. הרב רמז לו לגשת אליו. הוא ניגש לרב, והרב שאל אותו, מי אתה?

יום אחד לפני תפילת מנחה, נפתחה הדלת, ובכניסה עמד אדם גדול-ממדים, עם שערות גדולות בלא כובע – גלוראש רח"ל – לבוש במכנסים קצרים. ושאל, מתי מתפללים מנחה? ענה לו הרב, בעוד עשר דקות. והוא יצא. לאחר עשר דקות, הוא הגיע שוב, באותם בגדים, כשעל ראשו כיפה מקומטת.

ההסבר לכך שהכיפה היתה מקומטת, היא מפני שהכיפה לא היתה לו על הראש, אלא בכיס... היא לא בשימוש. לכן היא התקמטה.

ושאל את הרב: אפשר להתפלל לפני העמוד? ענה לו הרב, בבקשה!

הוא לבש טלית, וניגש לעמוד להתפלל תפילת מנחה – הדבר מעניין, הוא ידע להתפלל. מובן לצערינו כי הוא היה אחד בבחינת 'שנה ופירש' – אח"כ הוא התפלל גם ערבית, ואמר קדיש.

אצל האשכנזים אומרים להתפלל – יותר נכון 'לרדת' – לפני העמוד, דהיינו סטנדר. הרי לשון חז"ל הוא, להתפלל לפני התיבה, לא לפני העמוד. המושג סטנדר, בא מן האשכנזים. מה שלומדים בישיבות הקד' בסטנדרים, הדבר בא מהגר"ח מולאזין. זכורני שראיתי כתוב כי הסטנדר נהיה רק למען עולם הישיבות, בגלל שהוא נוח ללימוד, יותר מאשר שולחן. וזאת המצאה, אשר התקבלה במשך הזמן בעולם.

אבל לגבי העמוד לתפילה, אצל האשכנזים ישנה את התיבה, רק לקריאת ספר תורה. ומה שהוא מתפלל עליו לפני ארון הקודש, נקרא בשם 'עמוד'. [הערת העורך: המלה סטנדר מופיעה כבר בט"ז או"ח סימן קמ"א אות ג'].

אצלינו, לא היה דבר כזה. השתמשו בתיבה גם לשליח ציבור. דהיינו, לשליח ציבור, התיבה עומדת לפני ההיכל. ולפני קריאת ס"ת, העבירו את אותה תיבה לאמצע בית הכנסת, כדי שכולם ישמעו את קריאת התורה, כנראה מפני שישנם אנשים בעלי קול נמוך. כך הוא לשון חז"ל, 'ש"צ יורד לפני התיבה'. לא היה מושג כזה, 'עמוד'. אבל אצלם, כן. הסטנדר זהו ה'עמוד'.

[לשון להתפלל לפני העמוד, או לפני העמוד, או העמוד, נזכר פעמים רבות מאד בספרי רבני האשכנזים, כבר מאות שנים.

הוא ענה לרב: רבי, ניצחת אותי! שאל הרב, במה ניצחת? הרי לא דיברתי אתך מעולם. אני מכיר אותך. לא יודע מי אתה.

הוא השיב: הרב זוכר לפני שבועיים, כשבאתי בפעם הראשונה וביקשתי להתפלל, והרב ענה לי, בודאי? באותו יום נפטרה אמי בת 96, מאוד אהבתי אותה, ואני עובד ב"קליה" הסמוכה לים המלח – כנראה זהו שמו של בית מלון, וכן ישוב, ע"י ים המלח – ואני שומר ת"מ.

אמי קראה לי לפני שנפטרה, וביקשה ממני שאבטיח לה שאומר עליה קדיש. נתתי לה תקיעת כף, ולאחר מכן התחיל המיקוח. האב ביקש, שאומר עליה קדיש שנה שלימה, אני הסכמתי רק לשבוע. והגענו לפשרה, שאומר קדיש חודש אחד.

לאחר הל"ה, יצאתי לחפש בית הכנסת – כנראה 'אצלם' לא מקובל לשבת שבעה, אנשים לא באים לנחם וכו', ע"כ לאחר הל"ה הוא חיפש בית הכנסת – כדי שאוכל להתחיל לומר קדיש.

עשיתי לעצמי סימן. אני נכנס לבית הכנסת הראשון הנקרא בדרכי. אם נותנים לי להתפלל לפני העמוד כמו שאני, אמשיך להתפלל בכל החודש כפי שהבטחתי. אך אם לא יתנו לי להתפלל, אני נקי משבועתי, ולא אומר יותר קדיש.

ככה הוא החליט לעצמו. יש לו תירוץ, לא רצו לתת לי. אינני אומר יותר קדיש. זהו. אם תשאל אותי אמי, אענה לה כך. אינני יודע, איפה הוא חשב שהוא עתיד להיפגש איתה, אבל עכ"פ יש לו תירוץ מובן.

כבוד הרב. בזה שנתת לי להתפלל, ניצחת אותי.

תשמעו כעת, איך הרב פראנק הגיב. תראו איזו אהבת ישראל. חיבק את אותו אדם, ואמר לו: אוי! אני לא זכיתי לכיבוד אם כזו! איך זכית לכבוד כל"כך את אמך? אני לא זכיתי לכבוד אותה כמוך. תראו איזו הרגשה טובה הוא נתן לו. אותו אדם התחיל לבכות בקול, ובדמעות שליש עזב את הבית, וכמה שבועות לא הגיע. הרב הצטער, וחשב אולי לא היה צריך לומר לו מלה, אולי בדבריו הוא ריחק אותו.

לאחר שבועיים, הוא הגיע שוב. כעת מסופר כהלכה, לבוש בחליפה ובמגבעת, כיהודי חרדי ממש. פיאות, מבחינת הזמן הוא עדיין לא הספיק לגדל... עכ"פ הוא חזר 'חרדי'.

שאל אותו הרב, היכן היית?

ענה היהודי: לאחר שהרב חיבק אותי, ואמר את מה שאמר, זה נתן לי זעזוע, והחלטתי לחזור בתשובה. נסעתי ל"קליה", חיסלתי את כל עסקי שם, חזרתי לירושלם ועכשיו אני יהודי ירא ושלם!

וכיום נכדיו של אותו יהודי, מסתובבים עם פאות בירושלם. ברוך ה'. ע"כ הסיפור הנפלא.

ויש לשאול, איך באמת התיר לו הרב פרנק להתפלל לפני העמוד? והרי נאמר במסכת מגילה [דף כ"ד ע"ב] פוחח אע"פ שהוא פורס על שמע, אינו קורא בתורה ואינו עובר לפני התיבה. ולדעת רש"י, 'פוחח' הוא מי שברעיו מגולות, 'פורס' על שמע' לומר קדיש וקדושה, לפי שהוא מחוייב בדבר. אבל אינו עובר לפני התיבה להיות שליח ציבור להוציאם ידי חובתם, שאין זה כבוד ציבור.

לדעת הרי"ף והרמב"ם, פוחח, היינו מי שזרועותיו מגולות. וכן פסק השו"ע [או"ח סימן נ"ג סי"ג] פוחח הוא מי שבגדו קרוע וזרועותיו מגולות, לא ירד לפני התיבה [משנ"ב (ס"ק מ' – שגנאי הוא)]. ובטור שו"ע [סי' צ"ח ס"ד] נאמר, התפילה היא במקום הקרבן וכו', וראוי שיהיו לו מלבושים נאים מיוחדים לתפילה, כגון בגדי כהונה, אלא שאין כל אדם יכול לבזבז על זה, ומ"מ טוב הוא שיהיו לו מכנסים מיוחדים לתפילה, משום נקיות.

וא"כ כיצד הרב פרנק נתן לו לגשת לעמוד? הרי אדם זה, הוא פוחח. כי רגליו מגולות, ובגדו קרוע, כי מכסה רק ראש רגליו בלבד, וכל כולו מגולה ומבוזה, ובודאי לא יעמוד כך לפני המלך?

תשובה. שאלתי שאלה זו, את הגאון הגדול רבי גרשון אדלשטיין (שליט"א) [זצ"ל], והשיב לי, כנראה שההר צבי חשש שאם יסרב להרשות לו לעבור לפני התיבה, הוא יתפקד לגמרי, ויתכן שיצא לשמד. ואם כן, הרי נאמר בשו"ע [או"ח סימן ש"ו סי"ד] מי ששלחו לו שהוציאו

דבריו, אולי נזמין מחלל שבת לסעודת שב"ק, שמא הוא יתקרב? וכו'.

האמת היא שאינני רוצה להיכנס אל הסוגיא הזאת, ולהגיד הלכה למעשה, כי אלו דברים החובקים זרועות עולם, אי אפשר להכריע בסכינא חריפא. זאת שאלה מאד מורכבת. באנו רק להעיר. יכול להיות שישנם עוד שיקולים אחרים, אינני אומר שלא, אבל גם זה יכול להיות שיקול.

ויכול להיות, שישנם אמנם כמה שיקולים. הרי כתוב בירושלמי [ברכות פ"ב הלכה ג'], כל מילא דלא מחוורא, מסמכין לה מן אתרינן סגין. ישנם דברים, דקים מן הדקים.

*

יש להוסיף כי אחר החיפוש מצאתי גם אצל הגרצ"פ את עניין עבירה לשמה, ויותר נכון דומה לכך, באופן שמובן לכאורה דלא כשיטת נפש החיים.

שב"כ בשו"ת הר צבי [חלק חמישי סוף סימן קט"ו דף מ"ד], לכאורה יש להעיר מהא דאמרינן בקידושין [דף ע"ח ע"א], מה לכהן גדול באלמנה שכן ביאתו בעבירה וכו'. משמע דבלי עבירה, וכגון שנפלה ליבוס, לא נפסלת מן הכהונה. ואולי נאמר דעכ"פ גם ע"י יבוס עובר בל"ת, אלא שהוא עובר בהיתר, וכמו גדולה עבירה לשמה, דהרי ל"ת איכא אלא דנדחה ורשאי לעבור. והפירכא היא דבגר ליכא ל"ת כלל, ויש לעיין בזה עכ"ל.

גם בספרו הר צבי על התורה פרשת אמור דף פ"ד, לכאורה יש להביא ראיה לדברי האבני מלואים, מגמ' קידושין [דף ע"ח ע"א] ר' יהודה אומר בת גר זכר כבת חלל זכר, והדין נותן מה חלל וכו'. כהן גדול באלמנה יוכיח וכו'. בתו פסולה, מה לכה"ג שכן ביאתו בעבירה (אבל גר אין ביאתו בעבירה) חלל יוכיח וכו'. ומדברי הגמרא 'שכן ביאתו בעבירה' משמע שאם בכהן גדול אין ביאתו בעבירה, וכגון שנפלה ליבוס לפני כהן גדול אין בתו פסולה לכהונה, וכן אינה נפסלת לתרומה, וכדברי האבני מלואים. אך אפשר לדחות ראיה זו. דאולי מה שכתבה הגמרא 'שכן ביאתו בעבירה', אין הכוונה דוקא

בתו מביתו בשבת, להוציאה מכלל ישראל, מצוה לשום לדרך פעמיו, להשתדל בהצלתה, ויוצא אפילו חוץ לשלש פרסאות. ומבואר טעמו במשנ"ב [ס"ק נ"ז] דאומרים חלל עליו שבת אחת, כדי שישמור שבתות הרבה.

ואם שבת מחללים כדי להצילה, כל שכן שמותר להרשות לו לעבור לפני התיבה.

שואל הרב יוחאי, הנה, הרי הגרצ"פ פראנק איננו אדמו"ר, הוא אינו מן חסידי הבעש"ט, הוא ליטאי. ירושלמי. נמצא כי הוא אחז כך, בלי להגיע לעניין 'עבירה לשמה'.

האמת היא, כי אולי הדברים נאמרו אז על ידי בצורה קצת לא מדויקת. לא מושלמת. עכ"פ כבר אמרנו, והבאנו במאמר שם, כי 'גדולה עבירה לשמה', היא איננה רק שיטת האדמו"רים. אלא גם תלמידי הגר"א, כגון הגרמ"מ משקלוב, וכן הנצי"ב, כתבו כך. כפי שהבאתי בס"ד במאמר שם. הדבר אינו קשור דוקא אל החסידים, רק שהם כנראה 'הרחיבו' קצת את השימוש בזה.

אבל יכול להיות אמנם, שישנם כאן שיקולים אחרים. שיקולים הלכתיים. אינני שולל את הדבר. גם לגבי המעשה עם הר"ר שלמה מבאבוב. יכול להיות שישנם אנשים – בפרט אלה שעברו את השואה, וכן האדם בסיפור השני שאינני יודע מה היה איתו לפני כן – זה כפי שנאמר בתוכחה, וְהָיְתָה מִשְׁגָּע מִמֶּרְאֵה עֵינַיִךְ אֲשֶׁר תִּרְאֶה [דברים כ"ח, ל"ד]. ראו דברים בשואה והזדעזעו, התבלבלו לגמרי. ובפרט שישנם אנשים עדינים, רַפִּי לֵב, שאפילו מדברים קטנים – כגון בזמנינו רואים זאת, כאשר הם שומעים אזעקה – הם מאבדים את העשתונות. משתבשים. הדבר יכול להיות כך, לגבי אנשים כאלה, אשר נפגעו עד עמקי נשמתם. ובעצם זהו איננו פשע, זאת לא רשעות, אלא הם בבחינת אנוסים. דברים כאלה. יכול להיות.

ברם, אינני יודע האם אצל אדמו"ר, זהו השיקול הראשון. חושבני כי השיקול הראשון הוא, העניין של 'גדולה עבירה לשמה'. כי הגדרים האחרים, ההלכתיים, כפי שהביא הרב יוחאי נר"ו בסוף

בביאת איסור בעבירה ממש, אלא הכוונה אף ביאת עבירה על הלא תעשה, ואף שהביאה עצמה בהיתר, שהעשה דוחה את הלא תעשה, מכל מקום הלאו קיים אלא שעובר על הלאו בהיתר דחיית העשה (בבחינת גדולה עבירה לשמה), ואפילו באופן כזה בתו נפסלת לכהונה ולאכילת תרומה. מה שאין כן בגר דליכא לאו כלל יעוש"ב.

*

אולם לגבי השאלה הראשונה ששאל הרב יוחאי, חושבני כי כן צריכים לענות עליה – 'למה לא נאמר שיש מקום להקל, גם בלי שנגיע לעבירה לשמה'.

חושבני, כי הדבר אינו דומה. מה שכתוב בש"ע לגבי מי ששלחו להוציא את בתו מכלל ישראל, זהו דבר אשר קרוב לודאי שהוא יהיה, כי הגויים לקחו אותה, והיא עלולה ח"ו להשתמד. לעזוב את היהדות בכלל. היא התקלקלה קצת לפני כן, אבל בודאי שאצל הגויים היא תהיה לגמרי גויה, היא וצאצאיה הלכו. אבדו. משא"כ בנדון דידן, הרב פראנק לא הכיר את אותו אדם. וכי מניין לנו שאותו אדם יתפקד, אם הוא יגיד לו ללבוש מכנסיים ארוכות? הרי לא מכירים אותו, לא יודעים מה טיבו, ומה טבעו. וכי נחשוש לגבי כל אחד, שמא הוא יתפקד? ישנו חילוק.

שאלה מהקהל: הלא הרב ידע שהוא כבר התפקד, וסבר שאם לא יאמר לו כלום יש סיכוי שיחזור.

תשובת מרן שליט"א: כוונתי שהוא יהיה יותר גרוע.

שאלה נוספת מהקהל: מה הגדר של מכנס 'קצר'?

תשובת מרן שליט"א: הכוונה שהברכיים מגולות. קצר היינו, מעל הברך. אם זה מתחת, הדבר יותר קל. כתוב 'כרעיו מגולות', הכרעיים זה הברך. אֲשֶׁר לֹא [לו] כָּרְעִים מִמַּעַל לְרַגְלָיו [ויקרא י"א, כ"א].

השלמה בעניין ספרי תורה ישנים, שעשו מהם ס"ת לילדים קטנים שיקיפו בהם בשמחת תורה, ודין קבורתם אצל קבר תלמיד חכם. והאם ניתן ועדיף להוריד מקדושה חמורה לקדושה קלה, כאשר אין אפשרות אחרת רק לגנוז.

בזמנו [בשיעור מוצש"ק אחרי מות וקדושים] הבאנו את השאלה של ידידנו הרב אוהד נהרי הי"ו, בעניין ספרי תורה בלויים, שעשו מהם ספרי תורה לילדים להקיף בשמחת תורה. אמרנו אז את הדברים העיקריים, אבל עדיין נשאר להוסיף ולבאר קצת, לחזק את העניין.

הבאנו את הגמרא במסכת בבא בתרא [דף י"ט ע"ב] לגבי ס"ת בחלון, 'שם תהא גניזתה'.

בספר גנוזי הקודש [פרק ה' סעיף א'] הביא את הנדון הזה, וכתב בזה"ל, ס"ת (וה"ה נביאים וכתובים שנכתבו ע"ג קלף ובדיו כדון) שבלה, טעון גניזה בכלי חרס. וס"ת שנפסל וקשה לתקנו, שמחמת ישנותו מתפוררין אותיותיו, ואם יתקן במקום זה יפסל במקום אחר וכדו' רש"אין לגנוז.

ואם יש לו מקום מוצנע לגנוז בביתו או בביהכנ"ס בתיבה וכיוצ"ב, עדיף מלגנוז בקרקע. ויש הנוהגין להצניעו בארון הקודש עם הס"ת הכשרים (וחוגרים אותו מעל לכותנתו לסימן שלא יקראו בו). וס"ת שנשרף רח"ל, יש לקבור האפר בכלי חרס בקרקע.

وهוא מביא את המקורות לכך [בהערה ג'], מהר"י הכהן מלוניל [מגילה דף כ"ו ע"ב], וכן מוכח בנוב"י מהדו"ק חאו"ח סי' ט', וכ"כ בתשובה מאהבה ח"ב או"ח סי' קנ"ד ובשו"ת בנין ציון סי' צ"ז, בבני יונה סי' רפ"ב סי"א ובערוה"ש סי' קנ"ד ס"ח. והביא את דברי כולם, בשו"ת ציץ אליעזר חט"ו סי' ח'. וכ"כ באג"מ או"ח ח"ד סי' ל"ח.

וטעם הדבר נראה, שבקרקע יש חשש שיִקָּרָב ברבות הימים, טפי מבמקום ששולט בו האויר. קוברים את הס"ת בקרקע מחוסר ברירה, ובכלי חרס, כי זהו מה שהכי אפשר לעשות בכדי להחזיק. או כלי עץ, או פלסטיק קשיח. ככה הוא יחזיק, כמה שיותר. זהו מה שאנחנו יכולים לעשות. אבל אם יש לך מקום, שהס"ת יחזיק יותר, בודאי שזה ראוי ורצוי יותר.

ואנן קיי"ל לקברו בכלי חרס בקרקע, כדי שיעמוד ימים רבים, וכמש"ב הנו"כ על השו"ע באו"ח וביור"ד שם.

שערי יצחק – השיעור השבועי

בשׁו"ת ציץ אליעזר [חלק ט"ו סימן ח', דף כ"א
אות ד'], אשר כן דרכו לעיין בספרים רבים, הוא
הביא את החולקים בזה. וז"ל, מאידך אין
להעלים כי ישנם אבל גם פוסקים גדולים
אחרים, הפוסקים כפשטות משמעות פסקם של
הרמב"ם הטור והשו"ע, דצריכים עכ"פ
לכתחילה להעדיף לגנוז בכ"ח – בכלי חרס –
ע"י קבר ת"ח, ובמיוחד היכא שהס"ת כבר
בלה, יעוין בתו"ח – בתורת חיים – (סופר)
באו"ח שם סוף סק"ח שסובר כן, שהעיקר לגנוז
בכלי חרס בקרקע. אל תצניע את הס"ת במקום
אחר, רק באדמה בתוך כלי חרס.

וכך סוברים גם בשׁו"ת מהרא"פ סי' מ"ח (עיין
לקמן מה שנביא עוד ממנו), ושׁו"ת חקל יצחק
(ספינקא) סי' י"ג עיי"ש, ובשׁו"ת קרן לדוד סימן
מ"ד, שם סובר כן בס"ת שבלה ע"ש.

ובקשר להוכחה מההיא דב"ב דף כ', שהבאתי
לעיל באות ג', דמוכח שאין צריך לקבור
בקרקע – הרי הבאנו כי בגמ' במס' בבא בתרא
כתוב, שבחלון יהיה אפשר לגנוז את הס"ת. מה
עונים על זה? – הנה מלבד מה שנו"נ – שנשאו
ונתנו – בזה בספרים האמורים, וכותבים
לסתרה (יעו"ש בשׁו"ת מהרא"פ וקרל"ד, ועוד),
ראה זה מצאתי בחידושי הריטב"א על ב"ב
(נדפס בשנת התשי"ד בניו-יורק, וחזרו
והדפיסוהו גם בפה לפני זמן מה), שמבאר דברי
הגמ' שם בזה"ל: 'שם תהא גניזתו, פירוש, עד
שיהא לו פנאי לגנוז כראוי אצל תלמיד חכם,
וכיוצא בו. ואע"ג דלא מבטלין ליה הכא
לעולם, מכל מקום עד ההוא זימנא דמבטל
ליה, ממעט, כיון דמחמת איסור כמקום גניזה
משוי לה עכ"ל.

המדובר כאשר בנתיים לא מזדמן לאותו אדם,
לקבור את הס"ת אצל קבר ת"ח, לכן שיניח
אותו לע"ע בחלון. והסיבה שהס"ת מבטל את
שיעור החלון, שדוקא כשיש שם טפח הטומאה
עוברת, מפני שביטול לזמן מועיל. כך סובר
הריטב"א. האמת היא כי ישנה מחלוקת בכך,
האם מועיל ביטול לזמן, אבל כך היא דעתו,
ואכמ"ל.

הרי יש לנו כאן 'ראשון' אחד, שאומר כך
במפורש. האחרונים אמנם מתווכחים על כך,

אך הנה הוא עצמו מסיים, ועי' בשׁו"ת ציץ
אליעזר שם שהביא דעת החולקים, שלדעתם
עדיף לקבור.

ישנה כאן מחלוקת א"כ, למה הוא פסק בפנים
להתיר בשופי?

מסתברא כי הם רוב מניין, ורוב בניין.

בספר ערוך השלחן [או"ח סימן קנ"ד סעיף ח']
כתב בזה"ל, ונראה לעניות דעתי, דגם זה
שאמרו לגנוז ספר תורה שבלה בקרקע בכלי
חרס אצל קבר של תלמיד חכם, אינו חובה.
דודאי אם יש לו מקום מוצנע לגנוז בביתו,
בתיבה וכיוצא בה, או בבית הכנסת, דעדיף
טפי מבקרקע. אלא שאם אין לו מקום להצניעה
בכבוד, התירו לו בקרקע, כמו שכתבתי. ויש
מי שכתב, דזהו חובה בדוקא (עיין פרי מגדים).
וקשה לומר כן.

ישנם כאן חילוקי דעות, איך לפרש את ההלכה
הזאת? האם 'צריך' היינו, שחובה לגנוז בקרקע,
ולא במקום אחר. או שזהו רק היתר, ואם יש לך
אפשרות אחרת, לשמור את הס"ת יותר טוב,
אזי בודאי שהדבר עדיף.

ממילא יוצא כי בנ"ד, שעשו מכך ס"ת לילדים,
זהו עוד יותר שימוש לחיבוב התורה ולשמחת
התורה, למה לא?

בספר אגרות משה [או"ח חלק ד' סימן ל"ח] ג"כ
סמך על כך, וכתב בזה"ל, בדבר ס"ת שבלה,
כשרוצים להחזיקו במקום מכובד בביהכ"נ, אם
רשאים או שצריכים דוקא לגנוז בקרקע, יפה
הורית – כך הוא כותב לחכם ששאל אותו –
דליכא שום חסרון כשיחזיקוהו במקום מכובד.
ואולי עוד עדיף, כדכתבת, דכן יש להיות לטעם
הר"ן במגילה דף כ"ו ע"ב, שזה שמניחין בכ"ח
– בכלי חרס – דעושין לו תקנה כמה שאפשר.
וזה פשוט וברור, וכמפורש בערוך השלחן או"ח
ס' קנ"ד סעי' ח'. ולענ"ד לית מאן דפליג בזה.

ידוע כי בעל אגרות משה, איננו מרחיב את עיונו
בספרי האחרונים, ע"כ הוא חשב שזהו דבר
מוסכם. אמנם הוא בא רק להגיד כאן, שלא
להבין אחרת מהפרי מגדים, כפי שכתב בהמשך
דבריו שם. אבל עכ"פ האמת היא, שישנם
החולקים על זה.

אולם לכאורה מדברי הריטב"א רואים כך במפורש.

ברם, ישנם גם ראשונים האומרים להיפך ממנו. כגון רבי יהונתן מלוניל – מה שציין באגר"מ – וכן הנימוקי יוסף. שניהם כותבים, שהס"ת יהיה גנוז שם בחלון שנים רבות, ולא צריך קבר ת"ת. וגם מהריטב"א, אינו מוכרח להיפך. כי אפשר לפרש, שגם הריטב"א מסכים לכך. כי הוא כתב בזה"ל, עד שיהא לו פנאי לגנוז כראוי אצל תלמיד חכם, זכיוצא בו. מה הפירוש זכיוצא בו? משמע שישנן עוד אפשרויות.

בציין אליעזר שם, כותב זאת בהמשך, אם לא שנפרש, כי מה שהריטב"א מוסיף וכותב בלשון זכיוצא בו, כוונתו לאפילו לא בקרקע, כי אם במקום צנוע ומכובד באה"ק וזכיוצא, ובעיקר לא להשאירו בחלון כדי למעט עיי"כ הטומאה, דאין זה מכובד כל כך. בחלון, זה לא מתאים. אולם במקום אחר מכובד, יתכן כי גם הריטב"א יסכים. הרגיש בהערה זו מהגמ', גם מהרש"ם מדנפשיה על הגמרא ב"ב שם [ליקוטי פסקי מהרש"ם דף כ'], וכתב בזה"ל, גמרא ס"ת וכו' והא בעי גניזה שם תהא גניזתה. צ"ע הא צריך לגנוז בקבר אצל ת"ח [כמ"ש במגילה כ"ו ובטוש"ע סי' רפ"ב סעיף י']. וצריך לומר דאינו מעכב בדיעבד. ועשו"ת יוסף דעת סי' נ'.

גם מהרי"ל דיסקין – ממנו הראיה יותר חזקה – כתב בקונטרס אחרון דף ע"ה [בשו"ת מהרי"ל דיסקין אות קע"ה] בזה"ל, במאי דאירע מעשה שלא היה אפשר ליגנוז יריעות ישנים כדין בכלי חרס. ואמרתי דנ"ל דראוי עכ"פ ליגנוז במאי דאפשר, וראיה ממ"ש פרק לא יחפור [ב"ב דף כ' ע"א] דס"ת דממעט בחלון, היינו כגון שהניחה שם, על דעת גניזה כשבלתה. א"כ צ"ל דאפילו כשיזדמן לו אח"כ כלי חרס ויוכל לגנוז אצל ת"ח, לא יתחייב בזה כלל. דאל"כ, הא לא מבטל לה התם, ולמה ממעט בחלון.

בשו"ת בנין ציון – זהו בעל הערוך לנר, מהר"ר יעקב אטלינגר – כתב [בסוף סימן צ"ז] משהו דומה, כפי שהיה אצל הרב יב"ע.

וזה לשונו שם, שאלה. אם מותר להניח ס"ת בלוי שאי אפשר לתקן עוד, בארון הקדש אצל ספרי תורות כשרות.

תשובה. שאלה זו כבר נשאלה בשו"ת נודע ביהודה ח"א [א"ח סי' ט'], והשואל רצה להתיר מטעם לוחות ושברי לוחות מונחים בארון. אבל הגאון המחבר השיב לו, שראיה זו אינה כלום וכו'. הוא מאריך על כך, ובסוף הוא כותב בזה"ל, ולכן מה שנוהגים בהרבה קהילות, שאינם גונזים הס"ת שבלו, רק מניחים אותם באה"ק – בארון הקודש – במקום מיוחד, ומוציאים אותם בש"ת – בשמחת תורה – להרבות ההקפה, יש להם לסמוך על הס"ת שהתיר. כנלענ"ד.

הנה חזינו, כי עיקר הרעיון הזה, כבר מובא כאן. השתמשו בס"ת הבלויים – לא לקריאת התורה – אלא להקפות. והרב יב"ע עשה מכך הקפות לקטנים.

הערה מהקהל: אני ג"כ ראיתי את המנהג הזה. הבניין ציון הוא אשכנזי, אבל כך הוא אף אצל תימנים. גם אני ראיתי, כי את הס"ת שהם לא היו טובים, שמו בארון הקודש מן הצד, על-יד ספרי התורה שהיו כשרים.

תשובת מרן שליט"א: יכול להיות. אבל לא נראה לי – עכ"פ אינני בטוח – שהדבר היה כך גם בעבר. בתימן. יכול להיות שעשו כך, עד שיסתדר להם, עד שתהיה להם אפשרות לגנוז.

בכל אופן, טוב שהינך מזכיר לנו זאת. כי זהו מה שהביא בספר פסקי תשובות [חלק ב' דף רפ"ג, אות י"ב] וז"ל, הסכימו גדולי הפוסקים, שאין חובה לגנוז דווקא בקרקע, אלא שכן נהגו. אבל אם יש עדיפות מסויימת שלא לגנוז ס"ת וכו' בקרקע, אלא להצניעם במקום משומר אחר, נמי שפיר דמי. ולכן מצינו מצינו מנהגים מקדמת דנא, שהיו מניחים ס"ת פסולים ויריעות חרוכות וכדו' בצדדי הארון קודש, או באיזה מקום אחר המשתמר.

ובהערה [89] הביא [בין היתר] בזה"ל, ובשו"ת מנחת אלעזר ח"ג סי' נ"ב מיישב בארוכה את המנהג שמשאירים ס"ת פסולים באה"ק בצדדים, ובהיכרא שידעו שהם פסולים (ועיי"ש מעשה נורא אצל זקינו זצ"ל, שקברו ס"ת בכלי חרס כנהוג, ומיד נעשה מגיפה קשה בעיר ר"ל, ותלה משום שהס"ת לא היה בלוי לגמרי, אלא פסול בהרבה מקומות. אך היה שם יריעות ואף

שערי יצחק – השיעור השבועי

ואולי זהו בעצם הנושא שעליו מהרי"ץ דיבר [בשו"ת פעו"צ חלק שני סימן קמ"ג], שהשתמשו לצורך הכריכות, בדפים של ספרים בלויים. יכול להיות, שזהו כפי שיטת הט"ז. והראיה, כי לא ראינו בכריכות של ספרים, שיכניסו בהם יריעות של ספרי תורה. שמו רק דפים של ספרים אחרים, אבל לא יריעות של ס"ת. אע"פ שיריעות של ספר תורה, טובות יותר לעשות מהן כריכה. את היריעות של ס"ת, יש שגנזו אצל קבר של ת"ח, או שהשאירו בארונות הקודש מן הצד, אם ישנו דבר כזה.

מהרי"ץ כתב שם בזה"ל, עתה באתי על מה שראיתי קושרי כתבי הקדש, שעושים טבלאות לספרים משיירי כתבי הקדש שבלו, ועושים דבק בין כל עלה ועלה, ומדבקין אותם עד שיעשה כטבלא, ואח"כ נותנין עליהם עור, ועושין אותן כתיק לשמור הספר.

וכל זה אסור מדינא וכו'. מהרי"ץ יוצא כנגד זה, בדברים קשים מאד.

*

דרך אגב, צריכים להסביר את המלים, שכתב מהרי"ץ, 'עושין אותן כתיק, לשמור הספר'. מהו תיק זה.

ראינו בספרים שהובאו מתימן, שישנן שלוש צורות של כריכות.

איך כורכים ספר?

ישנם הכורכים כרגיל, כמו ספר רגיל, של זמנינו. רק שבעבר לא היה את כל הפאר, לכתוב את שם הספר ע"ג הכריכה, וק"ו באותיות מוזהבות. לכן התימנים הזקנים מצוי שמניחים את הספר הפוך, כי בתימן לא היה רשום שם הספר כלל ע"ג הכריכה, על החלק הימני-העליון. כלשכון שלא היו כותבים את זה צבעוני, מאחר שלא היו להם את הכלים והאמצעים לכל השכלולים הללו.

אולם האשכנזים, נרתעים מכך. והסיבה היא, כי אצל האשכנזים, ספר שהוא הפוך, זהו ספר של גויים, אשר כותבים משמאל לימין... משא"כ אצל התימנים, אין הבדל. גם הערבים, כותבים כמעט כפי שאנחנו. לא היה שם בכך הבדל, בין ספרי יהודים לבין ספרי גויים. לכן הם לא

חומשים כשרים, ולא היו צריכים לגנוז בקרקע. וע"ע שו"ת חקל יצחק סי' י"ג, שנוטה להחמיר שצריך גניזה בקרקע דווקא וכו'.

*

ובהמשך [בדף רצ"ג] הוא – הפסקי תשובות – מדבר, לגבי נושא נוסף.

ישנו חידוש של בעל טורי זהב, שהמשנה ברורה לא העתיק אותו, כי הוא סובר שאין ההלכה כמותו. אבל ישנם פוסקים רבים הסוברים, כי ההלכה היא כן כדברי הט"ז. הט"ז אומר דבר חידוש, כי מאי דקיי"ל 'מעלין בקודש ואין מורידין', המדובר כאשר אפשר עדיין להשתמש בכך לקדושה חמורה. אבל אם אין אפשרות, אלא רק לגנוז, עדיף שתשתמש בזה לקדושה קלה, מאשר לבטל לגמרי את השימוש בזה. כך דעת הט"ז. וישנם הסוברים, שלא. אם אין את הקדושה החמורה שלו, צריך לגנוז אותו, כי אתה מבזה זאת, אם תשתמש בזה לקדושה קלה. זאת המחלוקת.

הפסק"ת מביא שם את דברי המשנ"ב בשער הציון ס"ק כ"ג, 'ולא העתקתי מה שכתב הט"ז, דהיכא דאי אפשר להשתמש בו קדושה ראשונה, טוב יותר להורידו לקדושה קלה, משיגנו לגמרי. דהבכור שור חולק עליו, וגם בפמ"ג השיב עליו עיי"ש.

אומר על כך הפסק"ת, אמנם בהרבה מגדולי הפוסקים מצינו שהגינו על דברי הט"ז, וגם ישבו את קושיות הבכור שור והפמ"ג, והסכימה דעתם לפסוק כמותו. ובפרט כשיש עוד סברא להקל, וכגון דאולי יש גדר ד'לב בית דין מתנה' להקל, או כשהוא קדושה של יחיד וכיו"ב.

רבים מדברים על כך. בשו"ת יבי"א חלק שמיני או"ח סי' י"ט, ישנה שם מערכה שלימה. אמנם יש על הט"ז הרבה קושיות, מכל מיני סוגיות, אולם ישנם רבים המסכימים עמו. גם מהר"ח בן עטאר [בספרו ראשון לציון במס' מגילה, לגבי תיבה דאירפט] כתב מעצמו, כדברי הטורי זהב. לכן, אפשר לכל-הפחות לצרף את שיטת הטורי זהב. אולם רבים אומרים, כי לדידה נמי המדובר הוא רק לגבי תשמישי קדושה, ולא לגבי הקדושה עצמה. לא ספרי תורה.

התייחסו לכך, וההנחה הפשוטה היתה ככה הפוך. משום מה. הם התרגלו לכך.

ברם כיום, שישנה ע"ג הכריכה את שם הספר, אי אפשר להניחו הפוך, כי זהו הכבוד של-ספר.

וישנם שהיו כורכים, בסגנון שהיו תופסים עם שתי רצועות ושתי לולאות, א' למעלה וא' למטה, שהספר יהיה סגור ולחוץ כאשר מניחים אותו, שלא ייפתח. אינני יודע, מהי בדיוק הסיבה. אולי כדי שעכברים לא יאכלו את דפי הספר, כי בצורה כזאת הוא צמוד ומהודק. או שהדבר שומר על הספר, שלא יתקמט או יתעקם, שלא יתקלקל, ככה שהוא תפוס בצורה מהודקת. היו עושים נקב בעור, ומחברים לשם רצועת עור, ומצד שמאל לולאה, ומכניסים את זה שיהיה מחובר היטב, כך שהספר יהיה צמוד [מין שליט"א מדגים זאת].

וישנה שיטה שלישית, שהכריכה היא ממשיכה מלמעלה ומלמטה ומן הצד, לכל עובי דפי הספר, ונמצא שהספר סגור כמו בתוך קופסא. כך היו עושים בספרים החשובים – כפי שראיתי – הספר היה אטום בתוך הכריכה. מי שרואה זאת, חושב כי זאת קופסא. הכריכה היתה שומרת על הספר, אם תהיה רטיבות וכדו', הספר הוא מוגן.

זהו מה שמרהי"ץ כותב, כי זהו 'כתיק'. השיטה השלישית שאמרנו, אשר היא נראית כמו תיק.

*

בספר שו"ת רביד הזהב – למהרד"ם בעל שתילי זיתים – מובא [בסימן ט'] כי שאלו אותו את השאלה הזאת, בזה"ל, הא דאמרין תשמישי קדושה כגון תיק של ספרים ומזוזות ורצועות תפלין וכל הנהו דבפ' בני העיר והביאם הטור ורבי' בא"ח סי' קנ"ד [סעיף ג'], אם יש מהם דברים הראויים לתשמיש קדושה קלה ממה שהיו, אם טוב הוא לעשות כן כדי שלא יגנוז ולא יהא להם קדושה כלל.

ברצועות התפלין הללו, כבר לא ישתמשו בהן, אולם אפשר להשתמש בהן לקדושה יותר קלה. האם הדבר מותר?

תשובה. דבר זה כבר עמדתי עליו מימים, וראיתי להרב בעל ט"ז ז"ל בספר וסי' הנזכר

[סק"ז] שכתב וז"ל, ולולי דמסתפינא אמינא מילתא חדתא, דהא דאמרין בהנך מילי דאסור לעשות מקדושה גדולה קלה, היינו כל זמן שראויה לגדולה. דאי לאו הכי, עדיף טפי שיעשו בה לכל הפחות קדושה קלה, ממה שתהיה פנויה ותיגנו. וראיה ממטפחות ס"ת שבלו, עושין מהן תכריכין למת, וזו היא גניזתן. והא ודאי שבהיותה קיים אסור לעשות כן, אלא ע"כ כיון שטעון גניזה שפיר הו"ל הך גניזה. הכא נמי הוה עדיף טפי לעשות בה תשמיש קדושה להחזיק בה ספרים, ממה שתהיה פנויה בלא קדושה כלל עכ"ל.

אומר בעל רביד הזהב, וְהֵנָּאִי הדבר מאד מאד. הרעיון הזה – הסברא הזאת – מצאה חן בעיני. אבל נשתוממתי על המראה, איך רז"ל בעלי התלמוד והרי"ף והרמב"ם והרא"ש ותוס' וכמה גאונים שקדמו, והמחברים האחרונים ובעלי התשובות והמפרשים, כולם לא עלה על דעתם תקנה זו – אף אחד לא כתב את האפשרות הזאת – וכל סתום לא עממוס.

ואעפ"י שנוכל לומר מקום הניחו [לן], ואז תשקוט התמיהה, מ"מ הלא דבר הוא.

ולעד"ן שמה שלא בחרו רז"ל בתקנה זו, הוא מצד גריעותה לקדושה.

הוא טוען, כי לא נראית לו הסברא הזאת. האחרונים מפלפלים, בהרבה סוגיות, ראייה לט"ז או נגד הט"ז. אבל הוא בא ואומר, מטעם אחר, כי הדבר אינו מועיל, מסברא.

וזה לשונו שם, ואמשול לך משל – מה אתה אומר? שרצונך להשתמש בתיק המזוזה או ברצועות התפלין למשהו אחר, מכיון שאינם מתאימים כבר לשימוש הקודם? – למה הדבר דומה, למלך שאמרו לו עבדיו, עד עכשיו היית ראוי למלוך עלינו. ועתה נתבלבלה דעתך, ואין לך אפשרות לכלכל המלוכה כפי הצורך. ואם נניחך בכבודך ובגדולתך, אין העולם מתקיים.

קרה למלך משהו, הוא נהיה חולה, משהו השתבש לו בראשו. וכבר איננו יכול להמשיך בתפקידו. הוא כבר לא יכול להיות מלך. אמרו לו עבדיו, תשמע, אדוננו המלך, אי אפשר להמשיך לעבוד כך, כי ככה אין לממלכה קיום.

כתב מהרי"ן תוכחת מוסר גדולה, ומיחה מחאה נמרצת, במנהג כורכי הספרים שהיו מדביקים הדפים של-שיירי כתבי הקודש שבלו ונותנים עליהם עור ועושים אותם כתיק לשמור הספר, ושמוטל על ראשי עם-קודש למחות בחטאים האלה בנפשותם ולהחרים ולקנוס על זה וכו', כי הוא איסור גדול ועוון פלילי, ושכ"כ מהרשד"ם ובאר שבע והיעב"ץ וברכות שמים יעוש"ב. וכ"כ למחות בזה המג"א סימן קנ"ד ס"ק י"ד, והקיצש"ע סימן ר"ח סעיף י'. וזה לשון מהר"ם חאגיז במשנת חכמים סימן ר"ה, אם חכמי הדור והזמן היו משגיחין על טובתן של ישראל וכבודו של-מקום, היה שכרם אתם טובה כפולה ומוכפלת. דהיינו להכריז ולדון כל ספר הנקשר ומדובק בדפים של-ד"ת ומכל-שכן של-תנ"ך, דשום בר ישראל לא יחזיק בו לא ללמוד ולא להתפלל מתוכו, וע"י כך היו נשמרים מעשות כדבר הרע הזה ע"כ.

אמנם יש מהפוסקים שהקילו בזה, כגון באליה רבה סימן קנ"ד אות י' שהעיר על דברי המג"א דלעיל – המג"א כתב כפי שהיא דעת מהרי"ן, שהדבר אסור – דאפשר שהעולם סומכים בזה על סברת הט"ז דהאיסור לעשות קדושה קלה מקדושה חמורה, היינו דוקא כשראו לגדולה, אבל בלא"ה עדיף טפי שיהיה לקדושה קלה מאשר שיגנו יעו"ש.

ומהרי"ן שלא היקל מהא"י טעמא, אפשר דהסכימה דעתו למהרד"ם בשתילי זחים שם ס"ק י"ט שלא קיבל סברתו של-הט"ז, והאריך על זה בתשובותיו רביד הזהב סימן ט'. ושם בשת"ז ססקי"ח העלה תמצית דברי המג"א דלעיל. ועוד אפילו לסברת הט"ז, שאני נדון דידן דהוי דרך בזיון, וכל-שכן שקצצו הדפים – לפעמים חתכו דפים באמצע, כי לא התאימו להם לכריכה, וזהו בזיון לספרים – ואף הכתב עצמו לפי המתאים לכריכה, כאשר ראיתי.

ואגב ראיתי להביא כאן מה שכתב בזה מהר"ח קורח זצ"ל בתשובותיו כת"י בזה"ל, כתב טורי זהב בסק"ז, לענין מטפחות של-ס"ת, שבלו אי לאו דמסתפינא וכו' שיכול לשנות אותן לקדושה קלה, ועדיף להו מגניזה עם המת. והרב שת"ז בסימן קנ"ד בס"ק י"ט כתב שאין

אבל מפני קיום העולם, מוכרחים אנו להמליך אחר. ומפני כבודך, נעשה לך תקנה, שלא ינטל ממך הכבוד. נעשה אותך שר על שומרי הסוסים של-מלך, ויהיה ניתן לך פרס די צרכך, ולא יחסר לך דבר. כי פלפול הסוסים, קל מכלכול בני אדם. הדבר לא נורא. עם הסוסים, אתה מסוגל. מורידים אותו ממלך, להיות שר על שומרי הסוסים.

מה ענה המלך ההוא? אף שידע שדבריהם כן הוא, שאין לו אז כח לעמוד במשפטי המלוכה – המלך יודע שהם צודקים – עם כל זה, ותבחר מחנק נפשו – [זהו מלשון הפסוק באיוב ז', ט"ו, ותבחר מחנק נפשו] – ויאמר להם טוב מותי מחיי. הוא מעדיף למות. בזיון כזה? אחרי שהיה מלך?

וסימניך, אי חברותא אי מיתותא. כך הוא אומר.

דהיינו, מסברא, אדם אשר היה בתפקיד חשוב, ואתה מוריד אותו לתפקיד הרבה פחות חשוב, עדיף לו שלא לסבול את הבזיון. שיהיה קבור בקרקע, שאף אחד לא יראה את הבושות שלו. הוא מעדיף למות. כך אומר בעל רביד הזהב.

הבאנו זאת בס"ד בזמנו, ליישב אולי את אותם שכרכו בדפים בלויים. אף שאמרנו כי הוא – הרביד הזהב – חולק על הט"ז, אבל ישנם אחרונים רבים אשר כן מסכימים איתו.

רואים מצד אחד, כי ההוראה של מהרי"ן התקבלה, רק אין לי זמן כעת להביא לכך מקורות, במציאות רבים גנוזו את הספרים הבלויים בבית הקברות, ולא עשו מהם כריכות. אפילו שהם ספרים פשוטים, ר"ל שאינם ספרי תורה. אולם ישנם רבים, אשר המשיכו לכרוך ככה. כנראה שהיו איזה רבנים שאמרו להם כי הדבר מותר. אמנם מהרי"ן צעק ע"ז חמס, אבל תמיד ישנן דעות אחרות. ע"כ אמרתי, אולי הם סומכים על זה? וכך נודע לי, כי היו כורכי ספרים, שכאשר שאלו אותם, מה אתה עושה? מדוע הינך משתמש בהם? היו עונים, 'זו היא גניזתם'. 'אני גונז אותם בכריכה'.

כתבתי על זה בשלחן ערוך המקוצר, הלכות ספרי קודש וכבודם [סימן קס"ו, בעיני יצחק הערה א', דף קפ"ג] בזה"ל, בשו"ת פעולת צדיק

באותה סברא הכרת, וסימן לדבר, אי חברותא אי מיתותא. והיינו טעמא דמטפחות שבלו ודו"ק, ואתה תבחר עכ"ל. ובתשובות רביד הזהב כתב על דברי הט"ז דברים נכונים המתיישבים על הלב ע"ש. אה"מ (אמר המעתיק) אחר שכתבתי זה אינה ה' לידי גמרא מגילה דף כ"ו ע"ב, אמר רבא, האיי פריסא דבלה, למעבדיה פריסא לספרי שרי, לחומשיו אסיר. הרי דאין להם תקנה אלא לקדושה כיוצא בה, לא לפחותה ממנה ע"ש. וציין העין משפט שם על זה דברי רבא לטור והרמב"ם יע"ש, עכ"ל מהרח"ק. ומ"ש אינה ה' לידי גמרא וכו', נראה שאין הכוונה לגוף הספר, אלא סוגיא זו].

על כל פנים, ישנו איזה צד כזה.

הנני רואה כי הזמן קצר והמלאכה מרובה, צריכים אנו אולי בלנ"ד להשלים עוד כמה פרטים, ולדון על המשל למלך וכו' שכתב ברביד הזהב, בעזרתו יתב' בשיעור נוסף.

בדבר התפילה לפני התחלת הלימוד, בליל חג השבועות. איך לנהוג לגבי פרשיות נצבים וילך, וספרי עזרא ונחמיה. ובעניין הנוסח המודפס בסידורים שלנו, בפתחת הלימוד בתורה ובנ"ך, ובנוסח הערב נא וכו' שאחרי הלימוד, כי העתיקום כפי שהם בספרי הדפוס, ויש לתקן ולומר כפי נוסחתנו.

נאמר רק עוד שני דברים.

ראשית, תפילה לפני התחלת הלימוד בליל חג השבועות.

בשנים האחרונות נוהגים אנו כאן בביהמ"ד פעו"צ, כי לפני שמתחילים את הלימוד בליל מתן תורה, וכן בליל הושענא רבה, לומר בקשה לפני כן, אשר נמצאת בסידורים קריאי מועד.

הסיבה שאני אומר בקשה זאת, כי נודע לי מפי הרש"צ שבביהכ"נ של מהרי"ץ היה נהוג לומר את התפילה הזאת לפני הלימוד. מובן שהדבר נעשה בכדי לעורר את חשיבות אותו הלימוד, יש בזה 'נותן טעם לשבח'.

והנה התוצאה. ידידנו הרב שלמה חגבי הי"ו התעורר לכך, הוא חיפש היכן נמצאת בקשה זאת וכו', וכעת יחד עם ידידנו הרב עוז שלום

ערק הי"ו, עמלו להדפיס לצורך הרבים את הבקשה הזאת, מכיון שהציבור רוצה את זה. סימן שהדבר משפיע. הדבר חשוב מאד. כעת הם הדפיסו זאת, בדפים נפרדים, לזיכוי הרבים. ניתן לחלק לציבור הנמצא כאן, רצוי שיהיה את זה לאנשים בידם [ומצורף בסוף החוברת בדף 24].

אינני יודע, האם בזמן מהרי"ץ עצמו התפילה הזאת היתה כבר נהוגה. הדבר אינו ידוע, יכול להיות שכן. נוטה שלא, כי למשל, אפילו את התפילה על הפרנסה, הנפוצה כיום לאמרה בלילי ר"ה ויוהכ"פ, בזמן מהרי"ץ לא היה נהוג לאמרה. מהרי"ץ עצמו לא כתב זאת בתכלאל עץ חיים כתי"ק. ושמעתי שהדבר התחיל אצל דור רביעי ממנו, מהר"ר אברהם צאלח זצ"ל הוא שהתחיל את זה. יכול להיות, שאז הכניסו גם את הבקשה הזאת. אבל לא משנה, זה 'שוקולד'.

*

ברם דרך אגב, מה שחשוב הוא, שמשום מה בסידורים – שלנו בזמנינו ג"כ – העתיקו את הפסוקים שאומ' לפני התורה, תורה צוה לנו משה וגו', כמו בספרי הדפוס. וכן וְדַבַּרְתִּי עַל הַנְּבִיאִים וגו', לפני הנביאים. וכן בסוף המשניות, את הנוסח הערב נא וכו', העתיקו כמו הדפוסים. למה? כי הם השתמשו בנוסח שכתוב בסידורים. אולם לענ"ד הדבר אינו נכון. צריכים לומר את הנוסח, כפי שמקובל אצלנו. כפי רגילותנו בשאר ימות השנה. מנהג הספרדים בזה, הוא כנראה כפי רגילותם בכל ימות השנה וכי יש כאן משהו מיוחד לליל מת"ת ולליל הושע"ר? גם את נוסח הערב נא וכו', צריכים לשנות ולומר כפי הנוסח שלנו.

הם נמשכו אחריהם, גם לגבי נצבים וילך, כאילו הן שתי פרשיות. אולם הדבר אינו נכון. נצבים וילך, זאת פרשה אחת [עיי' בשיעור מוצש"ק נצבים שנת התש"פ בשל"א, ושנת התשפ"ד בשל"ה].

אותו הדבר, עשו עזרא ונחמיה, אבל אחו"ל בב"ב [דף י"ד ע"ב] כי נחמיה לא נקרא ספרו על שמו.

הכו"ח אי"ש צעיר, חונה פה ישיבת כסא רחמים תכב"ץ, עיה"ק בני ברק.

ישר כוחו, וברוך יהיה.

ישנם הרבה דברים משותפים, אולם ישנם כמה דברים אשר נשתנו אצלם מקרוב. למשל, הם אכלו חגבים כפי שאנחנו, והפסיקו. כמו כן, הם היו מנדנדים את הבצק, לצורך אפיית מצות, ולא סברו שזה מחמיץ ח"ו. ומקרוב ראיתי שכך היה המנהג בארץ לוב.

לגבי משפחות כמו חדאד ועוד, אין מכך ראיה, כי זה לא בהכרח אותן המשפחות. אמנם ישנם משפחות אצל התוניסאים, שהם במקורם תימנים. כגון, עידאן, זה עדין. כי היו אנשים אשר עברו מארץ תימן, אל הארצות האלה. ולמשל יש גם אצל הטריפוליטאים, משפחת כחלון, שזאת משפחת כוחלאני. הם בעצמם אומרים זאת. אלו אינן סתם השערות.

אולם לגבי השם חדאד, אין מכך ראיה, כי חדר היינו נפת, זהו מקצוע. מי שהיה נפת, קראו לו בשם חדר. וזה נמשך גם לצאצאיו, אפילו שלא עסקו כבר בכך. הדבר אינו אומר, שזאת אותה המשפחה. זאת מלה בערבית. לכן כיום תרגמו את זה, ברזילי. תידיד בלשון ערב, הוא ברזל. לכן הנפח שעוסק בברזל, נקרא תידיד. אותו הדבר השם נגאר, זהו מי שעבד בנגרות, אשר זהו מקצוע, זאת אינה ראיה שזוהי אותה המשפחה.

היה אצלם סופר ידוע בשם משפחה יונה, כמדומני ה' זכריה יונה, והם יודעים שבא לשם מתימן. זה היה כנראה יונה. או חמאמי, כי יונה בלשון ערב נקראת חמאמה.

יש לעיין עוד לגבי שמות משפחה נוספים משותפים בינינו ובינם, כגון בשירי, בסיס.

עכ"פ עיקר דבריו נכונים, שישנם מנהגים רבים שהם משותפים. למשל, תרומה הבדילנו וכו' בקידוש ליל הסדר, וכן לגבי שבעה ושבעה בטהרת המשפחה.

לגבי עניין המנגינות, זהו דבר חדש, שלא ידעתי עליו. הוא אומר, כי יש להם מנגינות, שהם לא לפי המקאמים. זכורני כי ראיתי כתוב שגם אצל העיראקים – הבבלים – ישנו דבר כזה, מנגינות

צריכים כמה דברים לתקן. גם בסידור תורת אבות. לגבי סדר נביאים וכתובים, אמנם טוב עשה, כי הוא הלך לפי התיגאן, וכמו שהוא סדרן בגמרא וברמב"ם ובש"ע, משא"כ לגבי הפרשיות הנז'. צריכים לקרוא את התחלת נצבים, ואת סוף וילך. לא צריך גם מזה וגם מזה. ואותו הדבר, עזרא ונחמיה, התחלת עזרא וסוף נחמיה, כי נחמיה זהו המשך של ספר עזרא. הוא אינו ספר בפני עצמו. זהו דבר אחד.

תגובה למכתב בעניין מנהגינו לקרוא ספר משלי בשבתות שבין פסח לעצרת, כי זהו ג"כ מנהג גרבא. ועוד מנהגים משותפים.

דבר נוסף.

ישנו בפני מכתב מעניין, שהעביר אלי תלמיד מישיבת כסא רחמים בזה"ל, בס"ד עש"ק בהר ובחוקותי.

לכבוד מרן הגאון ר' יצחק רצאבי שליט"א. שלום רב.

במש"כ כת"ר בחוברת שערי יצחק [בשיעור שנמסר במוצ"ש"ק אמור] שמנהג תימן לקרוא 'משלי' בין פסח לעצרת, הנה בעיני מנהג אי גרבא שבתוניסיה, והביא סמך לזה רא"ש כסא רחמים הגר"מ מאזוז זצוק"ל הכ"מ, בספרו קובץ מאמרים [ח"ב עמוד קל"ט], ויכול להיות שכבר אז שינו.

וכידוע הרבה ממנהגי גרבא ותימן הינם דומים, וכנראה מפני שהתייסדו לפני בית שני, ובכך השתמרה המסורת. והביא לזה הגר"מ מאזוז כמה מקורות ומנהגים דומים, בספרו 'מגדולי ישראל' [ח"ד עמוד ע"ר] וכן הזכיר שם את כת"ר. ובספרו 'אסף המזכיר' [ערך תימן א'] הוסיף עוד דמיון, ע"ש.

ועוד יש להוסיף – זהו מנהג חדש, שלא ידענו עליו – שמנגינות שירי גרבא [לא תוניס] אינם כפי המקאמים המצויים ברוב עדות המזרח, אלא הם קדמונים מאד.

וכן יש כמה משפחות כגון 'חדאד' ועוד, שמצויים גם בגרבא וגם בתימן. ובודאי שמנהג שמקורו בתימן יכול לסייע למנהג גרבא, וכן להיפך. שהם מקומות קדמוניים.

שאינם מקאמים. המקאמים, הם מהערבים. זאת היא הנקודה [עייין מ"ש בס"ד בחוברת שירה כשרה]. מקאם חגאז, ועוד כל מיני מקאמים. אנחנו סולדים מכך. א"כ יכול להיות – אם ישנם מנגינות כאלה, שאינם קשורים אל המקאמים – כי המנגינות הללו לא הושפעו מן הערבים, ואז מעניין לראות האם ישנם איזה דברים שהם דומים.

בכל אופן, לגבי מה שהוא כתב בתחילת מכתבו, לגבי קריאת ספר משלי בין פסח לעצרת, הדבר חשוב מאד. ואנחנו אכן עושים זאת, גם כיום. ישנם ספרים רבים שכתבו כי כך הוא המנהג. כנראה בהרבה עדות האחרות הדבר השתכת, אולם למשל כבר מהר"ם אלשיך כתב כי זהו 'מנהג קדמונים'. בהרבה ארצות הדבר היה.

אבל מצד אחד, לכאורה מהי התועלת בכך, אם קוראים זאת בלי פירוש? הרי בספר משלי, בודאי שישנם הרבה דברים שצריכים הבנה. כל פסוק, הוא עולם ומלואו. מהר"א הכהן בעל שבט מוסר ומד"ת כתב, כי אין מוסר בעולם, ששלמה המלך לא כלל אותו בספר משלי. כל הרעיונות המוסריים, גנוזים בספר משלי. פלא עצום. גדולי ישראל, חיברו פירושים עמוקים על ספר משלי. אנחנו לכל הפחות, קוראים את הפסוקים. מצד אחד יש להשתדל להבין, כמה שאפשר. ומה שאינו מובן, לעיין אח"כ במפרשים. את הרוב, פחות או יותר מבינים. אבל גם אם לא, עצם זה שתהיה בקיאות, לדעת את לשון הפסוק. כי אח"כ כאשר לומדים איזה פירוש באיזה ספר, או שומעים בדרשות וכד' איזה רעיון, הנה כיון שהפסוקים כבר שגורים בפינו, אזי כבר ישנו יסוד, להיבנות ולבנות על זה.

חשוב מאד לחזק את המנהג הזה, ולא לחשוב כפי שלצערינו ישנם כאלה בזמנינו המדמים בדעתם, שאם קוראים פסוקים, נראה להם שזהו מנהג 'בעלי בתים', אנשים פשוטים. כמרכן לא נראה להם, לקרוא את התרגום של שיר השירים בפסח, או של קהלת בסוכות. וכד'. ברם, אלו דברים חשובים ביותר. צריכים לקחת זאת בצורה הנכונה, כי זה מתאים גם לבני תורה. הרי

אלו הם ספרים שחיברו גדולי עולם, וישנה בכך תועלת. אם כי בני התורה תמיד רגילים ללמוד כל דבר עם הבנה, אבל לפעמים צריך שיהיה הלימוד יותר 'לשם שמים'. גם כאשר הינך לומד, לא עם כל ההבנה, תלמד ללא הנאה עצמית, לשם שמים, והתועלת תהיה במשך הזמן. ובפרט שכך היא תקנת הקדמונים, תיקנו את זה, וצריכים לקיים זאת. גם את זה צריכים לעשות, ובעז"ה תצא מכך תועלת.

שאלה מהקהל: וגם לא לפרוש מן הציבור. תשובת מרן שליט"א: אכן. אבל הם יוצאים. פורשים לפני כן. אבל בודאי שצריכים להישאר. ומי שאינו יכול אז, שישלים זאת במשך השבוע. הדבר חשוב מאד.

השם ברוך הוא יכונן יישר אורחותינו, ללכת בדרך הנכונה והסלולה אכ"ר.

הרב שאול: בשבוע הבא, השיעור לא יתקיים פה, אלא בעיר נתיבות ת"ו, והוא ישודר בעזרתו יתב' בקול הלשון. השיעור שלאחר מכן, יהיה כאן במוצש"ק פרשת נשוא, בסייעתא דשמיא, אכ"ר.

הודעה חשובה!

שיעור זה הוקלד עפ"י שמיעה בעיקר, נערך והגה לפי הבנת העורך. השיעור היה לנגד עיני מרן שליט"א קודם הוצאתו, הוסיף עניינים וציין מקורות, שיפר ותיקן דברים רבים, אולם מפאת העומס הרב המונח על כתפיו, נבצר ממנו לעבור הגהה מדוקדקת, להאיר ולהעיר בהרחבה כבשיעורים שעברו.

לאור האמור, בכל ספק או שאלה המתעוררת למעיין בשיעור זה, יש לו לברר היטב את הדבר להלכה ולמעשה אצל מרן שליט"א. הערות ותיקונים יתקבלו ברצון.

הנהלת יד מהרי"ץ

טלפון: 050-4140741

תפילה לפני התחלת הלימוד בליל חג השבועות

אתה בחרתנו מכל העמים, אהבת אותנו ורצית בנו. והבדלתנו מן הטמאה טמאת מצרים, מחמשים שערי טמאה, והכנסתנו לחמשים שערי קדשה ביום הזה. ותתן לנו יי אלהינו התורה הקדושה וחקקי הישרים, בהר סיני ביום הקדוש הזה. ותצונו יי אלהינו להגות באמרי תורתך יומם ולילה, כי הם חיינו וארך ימינו. לחבר הרעים והדודים, ליחד ארבע אותיות של-שמך הגדול וכל העולמות, על ידי עסק תורתנו:

ובכן יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו, שיהא בנו ספוק וכח להמשיך כתר לרישא דזעיר, ולעשות ארבעה ועשרים קשוטין לשכינה על ידי עשרים וארבע ספריה, שהם כנגד עשרים וארבע צרופי שמך הגדול. בזכות התבות ובזכות האותיות, ובזכות השמות היוצאים מראשי תבות וסופי תבות, וחלופי תבות ואמצעי תבות, בכללן ובפרטן, שתתן בנו רוח קדשך, כדי שגשמך ונקים את כל דברי תורתך, ונהיה מהעובדים באהבה בארץ החיים אמן. ונזכה להיות משושביני דמטרונגיתא. וחתמנו למחר בספר הזכרון לטובה. ומשפע שתשפיע בשכינתך מחר, משם תשפיע לנו בגפש רוח וגשמה לטהרנו מעווננו, ולהכנס בהיכלא דמלכא, ליעול ולא ליפוק, ויקים בנו מקרא שכתוב וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם, מכל טמאותיכם ומכל גלוליכם אטהר אתכם:

ובכן תטהר ותזכך נפשנו ורוחנו וגשמתנו, ותזכנו להיות ראויים לעורר מיין תתאין בקריאתנו זאת, לעורר אהבת דודים ביחודא שלים. ואל יעכב שום חטא ועון והרהור רע את קריאתנו: ויהי נעם יי אלהינו עלינו. ומעשה ידינו כוננה עלינו. ומעשה ידינו כוננהו: (ב' פעמים)